

SZÉKESFEHÉRVÁRI SZEMLE

A SZÉKESFEHÉRVÁRI NAPLÓ-HAVI MELLÉKLETE A Fejérvármegyei és Székesfehérvári MUZEUMEGYESÜLET KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ: *Marosi Arnold.*

SZERKESZTŐSÉG: *Bognár u. 3.*

A múzeumegyesület közgyűlése.

A múzeumegyesület folyó évi május 10.-én tartotta évi rendes közgyűlését gróf Széchényi Viktor, tb. múzeumegyesületi elnök vezetése alatt a múzeum helyiségében a következő tárgysorozattal: 1. Elnöki megnyitó. 2. Titkári jelentés az egyesület múlt évi működéséről. 3. Múzeum igazgatói jelentés a múzeum múlt évi tevékenységéről, gyarapodásáról és törzsállományáról. 4. A múlt évi zárószámadás betérjesztése és a számvizsgáló bizottság jelentése. 5. Költségelőirányzat bemutatása. 6. A tisztikar három évre való megválasztása. 7. A választmány megújítása. 8. Indítványok.

Az évi rendes közgyűlések hivatása számot adni arról, hogy miként felelt meg az egyesület alapszabályszerű céljának. Alapszabályaink szerint a cél:

a) A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Városi Történelmi és Régészeti Egyesülettől átvett gyűjteménynek gyarapítása, nyilvános múzeum alakjában való fenntartása és fejlesztése, hogy azt a nagyközönség is tanulsággal látogassa. A múzeum régészeti, természetrajzi, néprajzi, szép- és ipar-történelmi, valamint könyvtári osztályt foglal magába, és pediglen elsősorban Fejérvármegyére és Székesfehérvárra való tekintettel.

b) Igyekeznek az egyesület a vármegye és a város történelmi emlékmű helyeit, régészeti és műemlékeket szakszerűen jegyzékbe foglalni, azokat a pusztulástól megóvni, esetleg a Műemlékek Bizottságának ezen irányú közbelépését kikérni.

c) Igyekeznek az egyesület a gyűjtemény anyagát felölelő tudományos népszerű előadások kiadását a kitűzött célt előmozdítani. Evégből a gyűjtemény tudományos feldolgozása az arra hivatott férfiaknak alkalmat nyújt. Előadások és nyomtatványok útján közli a tanulmányozások eredményeit.

d) Pártfogolja a Fejérmegye és Székesfehérvár területén a tudományos kutatásokat. Az nyilvános műveltséget a múzeum kebelén kívül rendezendő nyilvános előadásokkal is igyekszik terjesztetni. E célból az egyesület keretén belül működő, egyébként önálló szervezettel bíró szakosztályokat is létesített, melyek saját kereteiken belül a tudományos kutatást is hivatva vannak előmozdítani.

Hogy az egyesület e magasztos hivatásának múlt év folyamán miként felelt meg, ezt célja a közgyűlésnek, mint egy évi működésünknek összefoglalása, jelen leközlése.

M. A.

A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum- egyesület titkári jelentése 1930. évről.

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Kilencszáz esztendeje, hogy a magyar sors örök tragédiája megkezdődött. A virágba boruló nemzet fáját a tavaszi fagy metsző hidege letarolta s azóta minden virágbaboruló magyar lendületet a turáni ősi átok: a belső széthúzás halálos lehelete, vagy ellenséges világ fojtó keze ítél lassú elmulásra, merít fájó tespedésbe. Kilencszáz esztendeje, hogy az ifjú nemzet a nyugati kulturközösség keresztény talaján magasra emelkedve bizton remélt egy közeli ragyogó jövőt, mikor a remény virágbafeslő bimbója, a „liliomos” herceg, ifjúi tisztaságában a szentek aureolájával övezett Szent Imre herceg véletlen, vagy előre elkészített szerencsétlenség áldozata lett. Kilencszáz esztendő távlatából a legenda homályos képe mögött sötét árnyak látszanak mozogni, a magyar történet zordon párkái, kik kegyetlen kiméletlenséggel szakasztják meg a fejlődő élet fonalát ép akkor, amikor a szép jövő útjaira bizalommal készül lépni a nagyatermetett ifjú nemzedék,

A Múzeumegyesület be- kapcsolódása a Sz. Imre centenáriumba.

E gondolatok tódulnak elélem, mikor a Szent Imre év 1930-as emlékünnepein keresztül beszámolnom kell városunk, illetőleg Egyesületünk szerepről a Szent Imre centenárium alkalmából. Hol van az egykor messze ragyogó, büszke „Fehér”-vár, első királyunk „székes”-vára? Hol az ősi híres koronázó templom: a „Boldogasszony-temploma”? hol szent királyunk István és ifjú reménye: Szent Imre herceg sirja, hova messze idegenből zarándokolt a keresztény világ? Hol az egykori királyi palota szent lábnymoktól felszentelt tere?! Elszoruló szívvel mutatunk rá a romokra, vagy még azokra sem — ha idegen érzézik hozzánk. Eltűntek, elégték, mint a tavaszi fagyérte első rügyek az élet fáján; ledőltek, mint az élet viharától megtépdesett, földjéből kiszakított csemetefák. Az ősi székes-város, a fehér-város emlékein a magyar sors tragédiája zúdult végig. S „míg nyolc századoknak vérzivatarja közt, rongált Budának tornyai állanak”, itt a pusztá föld kietlen, kopár s „új nép költözött a kihalt helyébe”, mely az újjáépítés századaiban érzéketlen szívvel hordta szét alapjából még azt a keveset is, ami itt a pusztulás után fennmaradt. Egy új város épült a romokon a romokból, szívben idegen, s ma közel 350 esztendő után fájón érezzük az űrt, melyet a múltból a jelenbe alig egy két emlék hidal át, de a szakadék felett ott lebeg a magyarság lelke, mely a Szent István-i intelemmel: Szeresd az idegeneket! magához öleli az ideszakadt népet, lélekben magyarrá teszi s a késő utódok igyekeznek helyrepótolni azt, amit elődeik elfulusztottak.

Emléktáblák.

Ezt a hivatást töltötte be az elmúlt évben a Fejérmegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület, mikor a Szent Imre év programjába belekapcsolódva helyrehozta a régi hiányt és emléktáblákkal látta el azokat a helyeket, hol szent királyaink lakoztak, hol szent hamvaik pihentek s hol ma semmi sem hirdette a múlt ragyogó dicsőségét. Az emléktáblák terve Egyesületünk a nemzeti múltért lelkesedő tagjának Philipp István reál-gimnáziumi tanárnak művészi kezét dicsérik, ki önzetlen odaadással fáradozott a kivitel sikere érdekében s a várostól felajánlott tiszteletdíjat is visszahárította magától. Legyen a köszönetünk, munkatársainak köszönete az elismerés érette.

Bazilika oszlopainak elhelyezése.

Ugyanakkor valóra vált dr. Polgár Iván reál-gimn. tanár indítványa is, és a Szent István bazilika két fennmaradt oszloprésze méltó elhelyezést nyert a Bazilika-téren, emléktáblácskával hirdetve egykori dicső szerepüket.

Utcák elnevezése.

A nemzeti kultúra és történelemnek mindez csak halvány visszfénye lett volna, ha nem verődik vissza nagyjaink emléke a város külső arculatán is. Ez történt meg akkor, mikor a város felszólítására a helybeli történettanárokkal karöltve Egyesületünk résztvett a város utcáinak új elnevezésében s ma az itt járó idegen rögtön megérzi a múlt lehelletét akár a Bazilika-téren, a Szentkorona-utcán, akár a Szent Imre-utcában, vagy Szent István-téren járva gondolatban elszáll a messze múltba, mikor a magyar történet itt játszódott le a Várkörút határolta ősi sasfészek falai között.

Szent István szobor helye.

Ezzel kapcsolatban Egyesületünk beadványt intézet a városi hatósághoz, hogy a Városház-teret a majdan ott felállítandó Szent István szobor részére fenntartsa. Szent István városa mindeztig nélküli alapító szent királyának ércbe hirdetett emlékét.

Erre a célra egy hely az egyedül alkalmas, s ez a város szívében az a hely, hol az ősi királyi palota állott, s ma a Boldogasszony temploma vetette egykor négy tornyának árnyékát. A városi hatóság készséggel adott helyt érveinknek s ma a leendő Szent István-tér várja nemzetalapító nagy királyunk ércbefaragott emlékét.

Országos Egyházművészeti kiállítás.

A Szent Imre év nagy kulturprogramjában más téren is szerepet kért a Múzeumegyesület. Az Országos Iparművészeti Múzeum egyházmű-

vészeti kiállítást rendezett Budapesten. E kiállításra Csányi Károly múzeumunk két műtárgyát választotta ki: egy román stílusú aranyozott rézből készült körmeneti keresztet (1158. lt. sz.) és egy zománczott Mária szobrocskát (7464. lt. sz.). előbbi reprodukciója többszörösen szerepelt művészeti folyóirataink hasábjain is.

Szabadtanítás és Sz. Imre emléke.

Szabadtanítási előadásaink során is egybe-kapcsolódtunk a Szent Imre centenárius gondolat-körével, mikor dec. 9. és 16-iki utolsó két előadásunkban Marosi Arnold múzeumi igazgató „Szent István és Gizella sirja” majd „Árpád-házi siremlékeink” címmel hódolt a szent ősök emlékének.

Prohászka-liget rendezése.

De nemcsak közvetlenül vettünk részt a 900 éves évforduló ünnepségeinek rendjében, hanem közvetve is, amennyiben a magyar kereszténység megalapítóinak emlékét egybefűztük a modern katolicizmus lánglelkű apostolának Prohászka Ottokárnak emlékével. A Szent Imre-év előkészületeit felhasználva dülőre vittük a régóta vajdó kérdést: a Prohászka-liget rendezését. Nagy Püspökatyánk, ki a modern világ tévelygő, szkeptikus embereit izzó apostoli nyelvvel és szociálistestvéri szeretetével visszavezette Istenhez, itt élt közöttünk, innen árasztotta szét isteni hivatásának sugarait a magyar horizontra, ide röppent vissza fáradt teste, hogy a Szentháromság-temető susogó lombjainak halk ritmusai mellett nyugodjék, míg lelke odafönn az örökkévalóság dalát zengi. Element, eltávozott közülünk, de emlékét ápoljuk, mikor a Várfal alatti teret az ő virágaival díszítve átadtuk a város közönségének; s ugyanakkor kegyelettel őrizünk Múzeumunkban minden tárgyat, melyet az ő emléke szentelt meg nekünk.

Prohászka mellszobor elhelyezése.

Ez a kegyelet nyilvánult meg ama benső háziünnepélyen, melyet május hó 11-én tartottunk a Múzeum helyiségeiben s melyen zákodi Csiszér Kálmán bronzbaöntött Prohászka fejszobrát helyeztük el az emlékszobában. Ott magaslik fennkölt homloka immár bronzba vésve a Múzeum Prohászka-termébe és sugárzik — bár hideg fénynyel, de lélekben valósággal — a szentelt emlékek közé, hogy rajtunk érezzük jóságos, meleg tekintetét ismét, mikor ott bolyongunk kegyes reliquiái között. A szobor megszerzéseért itt mondunk köszönetet dr. Kepes János kir. közjegyző és dr. Fábrián Gáspár műépítész uraknak, kik önzetlen adományukkal (160—150 P) lehetővé tették, hogy Egyesületünk a művésztől megvehette és Múzeumában elhelyezhette.

Idegen kulturális kapcsolatok: Marsigli ünnepség.

Nemzeti és helyi értékeink ápolása mellett nem feledkezhetünk meg az idegen, külföldi kultur-

kapcsolatok ápolásáról sem. — Ebből a szempontból első helyen említendő a XVII. század nagy olasz mérnök, taktikus és politikus lángelme: conte Luigi Marsigli centenárius ünnepsége, melyet febr. 25-én rendeztünk nagyszámu előkelő közönség jelenlétében. — Marsigli a felszabadító háború nagy pápai politikusa volt az első, ki felismerte Magyarországot nagy történelmi hivatását és annak talpraállítására mindent elkövetett. Centenárius ünnepsége, mely e nembem az első volt az egész országban, módott nyújtott az olasz-magyar kulturális kapcsolatok kimélyítésére, amit igazol az is, hogy ünnepségünkön az olasz kir. követség is képviseltette magát, kit Egyesületünk elnöke gróf Széchenyi Viktor üdvözölt s üdvözlését Szentgyörgyi Ferenc leánylyceumi tanár tolmácsolta olaszul. Az ünnepély keretében dr. Bevilacqua Borsodi Béla emlékezett meg Marsigli történelmi szerepéről.

Dr. Richthofen Bosco és Múzeumunk.

Ugyancsak a külföldi kulturális közösség jelének vehetjük azt a körülményt, hogy dr. Richthofen Bosco, a hamburgi múzeum néprajzi osztályának vezetője múzeumunk egyes tárgyairól fényképeket kért, amiket elküldöttünk neki. Örömmel könyveljük el a külföld tudományos világának ez érdeklődését gyűjteményeink iránt, mert biztos jele annak, hogy helyes úton haladunk, hogy gyűjtemény fejlesztési irányelveink helyesen vannak lefektetve.

Kulturális munka: Magyar Művészet székesfehérvári száma.

Ezen aktív helytörténelmi és kulturális munka kiegészítéséül szolgál az a törekvésünk is, hogy városunk művészeti emlékeit az ország tudományos és művészetért lelkesedő körei előtt ismer-tessük. Törekvésünk sikerrel járt, mert a „Magyar Művészet” hatalmas számot szentelt városunknak rámutatva azokra a nagy értékekre, melyek itt rejlenek s annyi ideig az ismeretlenség homályában veszteltek. Reméljük, hogy e páratlan művészi számot mihamar követni fogja Fejérmegye főúri kastélyaiban rejlő csodás műkincseknek ismertetése és így teljessé fogja tenni szűkebb hazánk művészeti világának ismeretét. E helyen mondunk köszönetet a város vezetőségének, mely gondolatunkat felkarolta és a kivitelhez tetemes anyagi segítséggel (5000 P) hozzájárult.

Szabadtanítási előadássorozat.

Szorosan kapcsolódott ebbe a kulturális-művészeti munkaprogramunkba Egyesületünknek immár állandóvá vált ismeretterjesztő előadássorozata, mely nov. 11-től dec. 16-ig hat előadást foglalt magában. A sorozatot Richter Mátyás ciszt. reálím. tanár előadása nyitotta meg: „Az oberammergau-i passiójáték”-ról; majd Szeffü Ignác papnev. int. tanár tartott mélyenjáró művészettörténelmi előadást: „Maulbertsch művészet”-éről, Ezt követte Schmidl Ferenc építésmérnök értékes előadása a „Modern építészeti törekvések”-ről.

Előadásaink második része az anthropológia és helytörténet érdekes momentumairól számolt be. *Dr. Bartucz Lajos* a Nemzeti Múzeum őre „A Dunántúl magyarságá"-nak faji jellegéről értekezett, rámutatva az anthropológia és őstörténeti kutatás egybevágó eredményeire. Végül *Marosi Arnold* múzeumi igazgató két előadásával: „Szent István és Gizella sirja" és „Árpádházi siremlékeink", a Szent Imre-évet fejeztük be. Valamennyi előadásunk méltó elismerésben részesült; a helybeli lapok a Székesfehérvári Napló és Fejérmegyei Napló szép cikkekben emlékeztek meg az egyes előadásokról. A látogatók száma 669 volt, a tiszta jövedelem 179 P.

Helytörténeti, régészeti és irodalmi tevékenység.

Előadásainkon kívül a helytörténeti és régészeti irodalmat is gazdagítottuk. *Marosi Arnold* múzeumi igazgató „A bazilika területén talált csontvázakról" (Székesfehérvári Napló) „A Dunántúl Árpádkori emlékekről" (Élet), „A Szent Imre centenáriuma és Múzeumegyesület", „A székesfehérvári római telep jelentőségéről" (Szfvári Napló) „A székesfehérvári királysirokról" (Élet és Ifjúság) „Marsigli és Székesfehérvárról" (Szfvári Napló); „Szent István és Szent Imre halála"-ról (Élet) „Szent István és Székesfehérvár"-ról (Szfvári Napló); „III. Béla és neje sirtörténet"-éről (Élet) „Szfvár nemzeti ereklyéiről" (Élet) „A múzeum ásatása Válon" „Kálozi római kocsiélet"-ről (Szf. Napló); „Szfvár művészeti emlékeiről" (Magyar Művészet) „A szfvári Múzeum"-ról (Magy. Művészet). *Dr. Polgár Iván* ciszt. reálgimn. tanár, „Történelmi feliratok Várpalotán" (Szfvári Napló), „Septimius Severus, Caracalla és Geba emlékköveiről" (Szfvári Napló). *Dormúth Árpád* reálist. tanár, múz. titkár ismertette előadássorozatunk egyes előadásait, figyelemmel követte városunk kulturális és művészeti életének eseményeit s róluk ismertető cikkeket írt a Szfvári Naplóba.

Tagok változása.

A tagok létszáma ez évben is gyarapodott. Alapító tagul jelentkezett 1, rendes tagul felvett 23. Kilépett és elköltözött 7. Meghaltak: gr. Wimpfen Sigfrid, dr. Kárnik József főorvos, Bölcskey Ödön ciszt. r. reálgimn. tanár és Chay Antal plébános. — Külön kell megemlékeznünk ehelyütt dr. Kárnik József választmányunk egyik legbúz-

góbb, áldozatkész tagjáról. Az orvosi önfeláldozás tragikus áldozata lett, a veszedelmes kór rövid egy-hét alatt vitte el sorainkból. Szeretetünk és hálánk kíséri emlékét, hiányát soká érezzük, mert minden ténykedésünkben készséggel állott a lelkes ügy mellé. — Nyugodjanak békében! — Az alapító tagok száma: 59; a rendes tagoké 283 helybeli és 174 vidéki; összesen 457.

Közgyűlés.

Rendes közgyűlésünket május 18.-án tartottuk, melyen szomorú szívvel kellett bejelentenünk, hogy két buzgó tagunk Magdics István és dr. Lakatos Dénes régóta viselt tisztségükről betegségükre való hivatkozással lemondottak. Önzetlen buzgó működésükért, a közgyűlés hálás köszönetét tolmácsoltuk nekik és helyükbe gr. Széchenyi Viktor főispánt elnökké, Dormúth Árpád reálist. tanárt pedig titkárrá választottuk. Választmányi ülés volt 5.

Jótevők.

Jótevőink sorozatában helyet foglalnak: Fejérvármegye 5000 + 174 P, Szfvár város 2000 + 100 P, Államsegély 700 P. Dr. Fábíán Gáspár 150 P, dr. Kepes János 160 P, Fejérmegyei Takarékszövetkezet 20+60 P. Nemzeti Bank 50 P, Karl István, Klökner József, dr. Eisenbarth Károly, Dr. Kisteleki Károly, dr. Horváth Kálmán, dr. Löwy Károly, Mátrai Rudolf, Wertheim Pál, dr. Kaltenecker Viktor, Magdics István, Kukorrelly Béla, dr. Szüts Gedeon, dr. Havranek József, Nedeczky Griebisch Viktor, dr. Say Géza, dr. Hübner Andor 5—5 P; Lipcsey Lajos, Richter Mátyás 2—2 P. E helyen mondunk köszönetet minden jótevőnknek.

Mélyen tisztelt Közgyűlés! Egy évet zártunk ismét Egyesületünk életében, egy évet telve lelkes céltudatos munkával, melyben helyrepótolni próbáltuk azt, amit a kegyetlen sors és elődeink elmulasztottak. Ha munkánk nem volt teljes, legyen méltóságunkra az a körülmény, hogy romokon kell új jövőt építenünk, melyen utódaink bizton indulhatnak majd egy új kulturális honfoglalásra. Ez a munka lassú, mert sziklaszilárd építményt akarunk rájuk hagyni — s ez: a lélekben élő tűz a múlt szentelt hagyományai iránti lelkesedés és szeretet! E munkánkra kérem az Isten áldását, hogy sikerüljön. Adja Isten!

Székesfehérvár, 1931. évi május 3.-án.

Dormúth Árpád titkár

A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület igazgatói jelentése 1930. évről.

A múzeum múlt évi élete a zavartalan munkálkodás jegyében folyt le. Miután új helyiségben teljesen berendezkedett, újult erővel fog hozzá alapszabályszerű hivatásának folytatására: a tudomány és helytörténetnek kutatásai révén újabb adatokkal való gazdagításába és kiállított

gyűjteményei útján a közművelődés fejlesztésébe. És ez a nyugodt, zökkenés nélkül való élet annál öröndetesebb, mert a mai nehéz viszonyokat ép a kulturális intézmények érzik meg legjobban. Az állami és hatósági közgyűjtemények is csak a legszűkebb keretek között mozoghatnak, a tár-

sadalom jóvoltából léteznek pedig csak éppen hogy vannak, ha ugyan tápláló forrásuk teljesen el nem apadt. Szomorú jelensége az annak, hogy gazdasági bajaink már éreztetik nyomasztó hatásukat kulturánkra is, ami egyetlen támasza szebb jövőbe vetett reményünknek. És a süllyedés annál veszélyesebb, mert e téren is megindult ellenünk a küzdelem, amit csak azzal tudunk meghiusítani, ha kulturális nivónkat továbbra is fenntartjuk. És az idegennel szemben van-e valami kézzelfoghatóbb kulturánk megismerésére, mint a közgyűjtemények, melyek nemcsak a jelen tükörképei, hanem történelmi dokumentumai hazánk földje ősi művelődésének és annak is, amit e földön viszontagságos sorsa mellett a magyar erő alkotott.

Hála a Gondviselésnek, hogy a székesfehérvári múzeum ily nehéz viszonyok között is megfelelhet hivatásának.

Segély.

Valóban az isteni gondviselés különös kegye, hogy a jelen nehéz viszonyok a múzeumot nem a régi, hanem jelen helyzetében találták, amidőn értékei érvényesülnek és ezek alapján pártfogói megadják neki a fennmaradás és fejlődés lehetőségét. Adósságunk törlesztését az állam 700, a város 2000 pengős segélye tette lehetővé. A múzeum fenntartásával járó személyi és dologi kiadásokat a város által adott ingyen helyiség és a vármegyének e címen kiutalt rendes évi 5000 pengő segélye fedezte. A gyűjtemények ásatás és vétel útján való gyarapítását a befolyt tagsági díjakból és külön e célra gyűjtött adományokból eszközöltük.

Munkatársak.

Hogy a múzeum rendezettsége a rohamos fejlődése és mind szélesebb körre való kiterjedése mellett kárt ne szenvedjen, a fenntartó egyesület közgyűlése Marosi Arnold igazgató mellé könyvtárörnek megválasztotta Dormúth Árpádot. Dr. Kiss Jenő és Radeckzy Dezső mint tiszteletbeli múzeumőrök szerepeltek a múzeum személyzetében. Új munkatársul szegődött hozzájuk Mayer Lipót, elemi iskolai tanító, rovargyűjteményünk kezelését, főként lepkegyűjteményünk kifejlesztését vállalva magára. Külső munkatársaink között sajnosan nélkülöztük elköltözése folytán Sztankovics János, ny. városi tanácsost. Dr. Polgár Iván és Philipp István készséggel voltak segítségünkre. Új társul gróf Somssich János szegődött hozzájuk éremgyűjteményünk gyarapításának előmozdítására. Radeckzy Jenő, bölcsészethallgató irodai munkánkban segédkezett. Lencsés altisztünk a múzeum tisztántartásában, a preperálásban és az ásatásokban tanusított elismerésre méltó hozzáértést és szorgalmat. A legszükségesebb ismereteket a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának preparatora volt szíves neki megadni. Munkatársaink szíves közreműködésükért fogadják hálás köszönetünket. Hisz múzeumunk ügyköre már oly sokoldalú, hogy e segítség nélkül csak hiányosan felelhetne meg feladatának.

Belső munkálatok.

A múzeum belső munkálataiban a beérkezett anyag leltározását és beosztását Marosi Arnold és Dormuth Árpád végezték. A rendezésben nagyobb munkát igényelt a könyvanyagának szakok szerinti átcsoportosítása, kézi könyvtár beállítása. A nyomtatványok és raktározott képanyag számára dobozokat, védő táblákat készítettünk és azokba helyeztük el. A régészeti gyűjtemény raktározott részét polcokon fiókokban raktuk leőhelyek szerint csoportosítva és feliratokkal látva el az egyes csoportokat. Nagyobb gondot okozott a kálozi lovassírelet, a csákvári és váli ásatások anyagának feldolgozása. Kiállításuk azonban csak úgy történhetett, hogy több falrészletet, szekrényt a megfelelőbb kihasználás végett át kellett csoportosítanunk. A szükséges preparálásokat rekonstrukciókat házilag végeztük, csak néhány értékebb edényünket küldöttük fel a Nemzeti Múzeumhoz kiegészítés végett. A természetrajzi osztályban a szükséges desinficiálások mellett elkészült a madarak névelírása és elhelyeztük két dobozban nagyreményű lepkegyűjtésünk első eredményét.

Irodalmi munkásság.

A múzeumi anyag irodalmi feldolgozásában Fettich Nándor dr. az Arch. Értesítőben írt kimerítő ismertetést az igari leletről. Csányi Károly a Magyar Művészet székesfehérvári számában a múzeum iparművészeti emlékeit ismertette. Marosi Arnold ugyanitt „Székesfehérvár művészeti emlékei” és „A székesfehérvári Múzeum” címen közölt cikkeket. A Szent Imre centenárium alkalmából kiadott Kalauzban szintén töle jelent meg a múzeum ismertetése. A helyi sajtónkat állandóan tájékoztatta a múzeumi eredményekről. Kéziratban elkészült a váli és csákvári ásatások eredményének összefoglalása is. A múlt emlékeit szeretni, megbecsülni tanító múzeumi eszme terjesztésére előadásokat tartott a székesfehérvári királysírokról öt izben helyben és vidéken, a Prohászka-fejszobornak a múzeumban való elhelyezése alkalmával pedig a Prohászka gyűjteményt ismertette. Radeckzy Dezső ornithológiai előadásaival, cikkeivel, országos jelentőségű szakuléseken való részvételével képviselte, mint tiszteletbeli múzeumőr, múzeumunkat a tudományos működés terén.

Külső munkálatok.

Külső munkálataink közben Csákvárt három izben kerestük föl. Április 16.-án a Kadíc Ottokár által végzet báracházi barlangkutatást néztük meg feljegyezve a minket közelebből érdeklő archeológiai adatokat. Ugyanekkor a Templomutcában egy kőkorszaki urnasir maradványait sikerült megállapítanunk és leleteit ideiglenes letétként magunkkal hoznunk, Szakál János 568. sz. háztelkén pedig római téglasírokat találtunk. Ez alapon ugyanitt május végén 5 napon át ásatást is végeztünk több római sir feltárásával mellékleiteket a múzeumba szállítva. Szeptember 30-tól okt. 25-ig a Cigány-u. 490. sz. alatt Brust-ház

kertjét kutattuk át. A felásott területen átkutatott sírokból 125 lelet került felszínre, melyek a megmenthető csontvázakkal együtt múzeumunkba kerültek. Ugyanekkor alapos vizsgálat alá vettük Philipp Istvánnal a kertben már régebben feltárt, római téglákkal kirakott sírboltot megállapítva annak valóban római eredetét, az Eszterházy-kertben pedig az ottani két emlékkőről készítettünk jegyzeteket. Kiterjedt figyelmünk a régebben előkerült római leletek előfordulási körülményeire is, hogy ily módon tájékozódjunk annak a nagy kiterjedésű római temetőnek terjedelméről, melyből eddig ismert leleteink származnak. *Csabdi*-ba két alkalommal utaztunk ki. Először április 14.-én, amidőn Fónod Gyula jelentése alapján megvizsgáltuk az ott levő toronyromhoz tartozó Árpád-korabeli templom addig feltárt alapfalait és egyben intézkedtünk azok teljes kiásásáról. Ennek megtörténte után június 27.-én pedig Möller István, egyetemi tanár elvégezte a templom alaprajzának megkésztéséhez szükséges méréseket, míg Philipp István a tornyot rajzolta le. Möller István szerint a kis templom nem iskolázott mester műve, hanem egyszerű építőmesteré, aki a nagyobb építkezéseknél szerzett tapasztalatai alapján, de saját felfogását követve fogott bele az építkezésbe. A toronyrom és a felásott alapfalak, mint az Árpád-királyok korabeli provinciális templomépítés ritka emléke, bír különleges értékkel. Kora valószínű a tatárjárás utáni idő 1250 körül. *Érdet* augusztus 28.-án a Gyula-majorban talált és őrzött leletek megtekintése és megszerzése végett látogattuk meg, amit gróf Károlyi Imre adománya folytán sikerült is elérnünk. *Kálozra* való kiutazásunkat az ott talált római kocscsontlelet megszerzése és lelőkörülményeinek kikutatása tette szükségessé. Ugyanekkor a grófi kastélyban tettünk látogatást megismerve annak műértékeit, különösen gazdag ókori görög keramiai gyűjteményét. *Polgárdin* a községből a déli vasúthoz vezető új út készítése közben kerültek elő régiségek, amiről jelentést kapva, április 11.-én mentünk ki. vizsgálatra. Ennek alapján kiderült, hogy a jelzett út kezdetén közel a faluhoz felszínre került tűzhelynyomok, hatalmas kőmozsarak, örlőkövek, szórványos cseréptöredékek, egy régebbi, de középkor utáni telep maradványai. Ugyanekkor felkerestük *Polgárdin* régebbi lelőhelyeit is, így a híres ezüst triposztét, megjelölve azt kat. térképünkön. *Rácalmással* az ott talált római mérföldkő megszerzése végett léptünk érintkezésbe, amit a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának jóakarásával, amennyiben nekünk a követ átengedte, és Ruttner Béla, Máv. vasuti vonalfőnöknek a szállításban való közreműködésével sikerült is elérnünk. Szeptember 28.-i kiutazásunk célja Ridlinger Mátyás által beküldött néhány népvándorláskori lelet lelőkörülményeinek kikutatása volt. Megállapításunk szerint V—VI. századi germán sírokból származnak, a temető területe azonban a folyamatban levő építkezések miatt annyira bolygatott, hogy az ásatásáról le kellett mondanunk. Ugyanekkor pontosan bemértük és térképünkön megjelöltük a mér-

földkő lelőhelyét, Gönczöl Antal plébános pedig gazdag pénzgyűjteményét engedte át a nekünk szükséges példányok kiválogatására. *Székesfehérváron* a Maroshegyen egy csontvázlelettel kapcsolatosan őskori edénytöredékeket gyűjtöttünk, a Fecskeparti homokbányából feltárt temetőből csontvázakat és hozzájuk tartozó XVIII. századi szövetmaradványokat szállítottunk be és ha bárholnan is jelentést kaptunk leletekről, ha lehetett, ott mindjárt kutatást is végeztünk. Nagyon érdekes egy a Szedreskerti-temető mellett levő homokbányából beszállított csontváz, mely állítólag zsugorított helyzetben feküdt és közelében egy kovaszilánkot találtak, amik kőkori sirra vallanak. *Válon* egy alkalommal a Dréher-urodalom területén talált mammutlelet beszállítása végett jelentünk meg, augusztusban pedig a község támogatásával egy héten át Pogányvár környékén és a vál-baracscai-út mentén Vranek János földjén végeztünk ásatást. Az ásatás eredménye egy bronzkori temető megállapítása és a véletlen leletekről már régebben ismert kora vaskori temetőnek még bolygatatlan részének feltárása urnasírokkal. Ott tartózkodásunk alkalmával összejegyeztük a templom műtárgyait is, míg Polgár Iván meglátogatva bennünk a Baracsán levő római köemlékeket írta össze és járt közbe azoknak a múzeum számára való megszerzésében. Radetzky Dezső az ornitológiai gyűjteményünk gyarapítása érdekében a Velencei tóra tett több kirándulást.

A Múzeum tudományos tanulmányozása.

Múzeumunkat tanulmányozás, tudományos kutatás végett felkeresték *Csányi Károly*, az Orsz. Iparművészeti Múzeum igazgatója, hogy kiválogassa a Szent Imre centenáriumi alkalmából rendezett egyházművészeti kiállításra és a Magyar Művészet székesfehérvári számában közlendő iparművészeti tárgyainkat. A Magyar Művészettel kapcsolatban a folyóirat szerkesztője, dr. *Majosszky Pál* is több ízben meglátogatta gyűjteményeinket, míg *Schoen Arnold* dr. a kiváló kulturtörténész, Lauschmann Gyula kéziratát nézte át azzal a benyomással, hogy bennük foglalt adatok megérdemelnék a kiadást helytelenítve azok eljárását, kik annak idején megakadályozták a műnek megfelelő átdolgozás után való kinyomatását. *Szilágyi János*, debreczeni bölcsészethallgató római bélyeges tégláinkat tanulmányozta. Fényképek készültek múzeumunk tárgyairól a *Nemzeti Múzeumnak*, *Nagy Lajos*, a székesfővárosi múzeum örének, *Bosko von Richthofennek*, a hamburgi múzeum igazgatójának, továbbá a *Magyar Művészet* és a székesfehérvári *Kalauz* számára. *Vál* és *Dunaszekcső* községeknek a múzeumunkban őrzött odaváló tárgyakról küldtünk összefoglaló jelentést és készséggel tettünk eleget annak a kívánságnak is, melynek értelmében M. N. Múzeum főigazgatósága az Orsz. Magy. Gyűjtemény-Egyetembe való bekapcsolódás céljából részletesebb tudósítást kért tőlünk az utóbbi öt év eseményeiről és a gyűjtemények jelen állapotáról. A Szent Imre centenáriumi ünnepeinek

alkalmából múzeumunk minél könnyebb hozzáférhetőségével igyekeztünk a közügyet szolgálni.

A gyűjtemények gyarapodása és törzsállománya.

Adományokkal gyapították a múzsumot: Ármos Jenő, Botos István, Bölcskey Ödön hagyatéka, özv. Chalupka Rezsőné, Chay Antal Vál, Dettrich Gyula Nagytétény, Dévay József, Dormuth Árpád, Dreher-urodalom Vál, Éremkedvelők Egyesülete Budapest, Gáspár Károly Dunapentele, Grosz Ferenc, Fanta-testvérek, Fábrián Gáspár Budapest, Fettich Nándor Budapest, Havranek Lajos, Hegyi Tivadar dr., Hováth János, Horváth József Gánt, Huszár Dezső Sárbogárd, Katona Lajos Vál, Károlyi Imre gróf Erd, Klein Rezső, Knazoviczky Béla, Kovács Paula Rácalmás, Kozma Károly, Vál, Krausz Lajos Budapest, Krausz Tivadar, Kremniczky Ferenc Kápolnásnyék, Macher Albert, Magy. Kir. Vallás és Közokt. Minisztérium, Magy. Nemzeti Múzeum régészeti osztálya, Magy. Kir. áll. Ybl Miklós reáliskola Szfvár, Majovszky Pál Budapest, Marosi Arnold, Matussek István, Mayer Lipót, Márton Jakab, özv. Nagy Alfonz, Nagy Lajos, Nevelős Lajos, Orsz. Könyvforg. és Bibliográfiai Központ, Pál István Kálóz, Pannonia nyomdavidallalat, Perruchon Angela, Rauscher Béla, Rákos Ignác, id. Reé István, Riemer Gyula Budapest, Ridlinger Mátyás Rácalmás, Schickedanz Albert és Hercog Fülöp örökösei Budapest, Sebestyén József Budapest, Somssich János gróf, Szakál Lajos Csákvár, B. Szabó Istvánné, Szittyai Dénes Alcsut, Sztankovics János, Tauscher Béla, Tóth Béla Vál, Varga Józsefné, Vida Pál, Voinovich Géza Budapest, Weichardt Valdemár, Wertheim Pál.

Letételeket helyeztek el: Belvárosi Plebánia, Ciszt. rendház Szfvár; Fejérvármegye, Horváthné és Rónainé könykereskedés, Kovács László Pál Csákvár, Magy. Atlétikai Szöv. Északny. Kerülete, Marschall Rafael, Magy. Turista Egyesület Szfvári Osztálya, székesfehérvári püspökség, Szfvári Városi Dalegyesület, Szfvári Vasutvidéki Egyházközség, Vörösmarty Kőr, a Mackensen 10-es huszárezred tisztikara.

Vételre fordítottunk: a gyűjtemények gyarapítása címén 2001:36 P, fenntartására, 84:77 P, berendezési tárgyakra 790:02 P-t.

a) *Könyvtár*: Gyarapodás könyvekben, füzetekben 771, törzsállomány 4120. A gyarapodás nagyobb tételei: A Székesfehérvári Friss Ujság 36 évfolyama 31 kötetben; Tudományos és szépirodalmi művek 111 kötetben dr. Sebestyén József ajándéka; A helybeli Vörösmarty-Kőr 341 kötetből és 116 füzetből álló letétje: Régi folyóiratok; Dormuth Árpád adománya 34 drb. régi szfvári különböző iskolai értesítő. Egyébb említésre méltó szerzeményeink: Kogutovicz: A Dunántúl és Kisalföld I.; A Nemz. Múz. kiadványaiból: Tompa Ferenc; A szalagdíszes agyagművészet kultúra Magyarországon; Dr. Bátky Zsigmond: A pásztor ivópoharak; Hómann—Szegefü: Magyar történetek további kötetei; 10 drb. régi nyomtat-

vány, köztük: Aeneas Silvius: Carmen Sapphicuma Basilea 1532 Dévay József úr adománya. Melich: A honfoglalás kori Magyarország. Folyóiratok: A Műgyűjtő 3 évf.; Historia és mellékletei 1 évf.; Magyar Iparművészet; Ethnográfia, Föld és Ember; A Magy. Nemz. Múz. Néprajzi Tárának értesítője, továbbá a Vallás és Közokt. Minisztérium küldeményei: Ungarische Jahrbücher és Magyar Művészet és a Szent István Akad. tagilletményei.

Apró nyomtatványokban a gyarapodás 58, törzsállomány 2391 drb. Legfontosabbak közülük a háborús nyomtatványok (orosz ujságok, röpiratok) 10 drb. Tóth Béla táb. adománya; Ujságszámok dr. Vass József halálakor; Évkönyvek, katalógusok és röpiratok (28) Sztankovics János adományából.

Térképgyűjteményünk 2 drb.-bal szaporodott, törzsállomány: 82.

Kéziratgyarapodásunk 21, törzsállomány: 309. Ezek között szerepel: Deák Ferenc levele Lónyay Ferenchez és ennek válasza Bölcskey Ödön hagyatékából; Sajó Sándor: Prohászka-verse Voinovich G. adománya; A Szfv. kommunizmus alatti detektív-osztály iratai (4) Sztankovics János adománya.

Oklevéltárunk 120 drb.-bal szaporodott, törzsállomány 3443 drb. Értékes része a gyarapodásnak a Fanta-család családi okiratai városunkba való betelepüléstől 1750-től napjainkig 88 drb., köztük egy Napoleon-korabeli utlevél Szfv.—Budapest közt; 1848-as emlékek, és egy polgárosítási kérvény és okirat a XVIII. század második feléből; A világháborúból szfvári mozgósítás okiratai (17) Tóth Béla tábornok adománya.

A vegyes könyvtári anyagban a szaporulat 289 drb.; törzsállomány 2633. A gyarapodás fő részét különböző fényképek képezik Székesfehérvárról (49), Prohászka Ottokárral kapcsolatos felvételek (32). Értékes két régi fehérvári metszet, egyik néhai Károly János hagyatékából, másik gr. Somssich János adományából. Nagyobb részben szerepelnek azonkívül Szfv. műemlékeiről készült klisék (86).

Összes gyarapodás 1211 drb. Törzsállomány 12978 drb.

B) *Régiségtár*. Az őskori gyűjtemény gyarapodás, törzsállománya 4203 db. Lelőhelyek szerint: *Aba* 1 drb. La Tène fibula (8237); *Csákvár* kőkori urnasirlelet 6 drb. (8054—58), agyagmintázó (8062), római sírok körül talált különféle őskori tárgyak: 2 csiszolt kőeszköz töredék, kagylóhéj részek, edény részek, összesen 89 drb. (8092); *Dunapentele* talpacscsésze, orsógomb, bronz törpenge (8096—98); *Erd* korabronzkori 10 drb. sirlelet urnával és bronzmellékletekkel, 7 drb. bronzkori edénytöredék, 8 drb. vas és cserép La Tène lelet (8211—8226); *Mór* 1 drb. kőbalta (8210); *Székesfehérvár* 2 pohár és edénytöredék a Maroshegyről (8027—28, 8095), edénytöredékek a Szeder-utcából (8093—94); *Vál* 39 sirlelet a Pogányvár aljában feltárt hallstadti urnatemetőből (8135—8142), 26 bronzkori lelet a Pogányvárból és a szomszédságában feltárt urnatemetőből, 8143—65), 5 drb.

edény, örlőkő, 2 lyukas kőbalta töredék a Pogányvárból (8136—8173); *Fejérmegyéből* közelebbi lelőhely ismerete nélkül bronzkori urna hozzátartozó két pohárral (8233—8235).

A római gyűjtemény gyarapodása 369, törzsállománya 3611. Lelelőhelyek szerint: *Baracska* Heraklesz és Alcestis mithoszát szemléltető faragvány kötőredéke (8123), *Csákvár* 2 sirtégla és üveg pohár (8059—61), 95 drb. sirlelet a májusi ásatásból (8085—8090), 125 drb. sirlelet az októberi ásatásból (8181—8208). *Dunapentele* 3 agyag pohár, mécses, szoptató üvegecske 5 terra sigillata edénytöredék, domborműves cserépdarab, bélyeges táblatöredék, fibula (8099—8124), a fiával és atyjával menekülő Aeneas ábrázoló köemlék (8030). *Polgárdi* téglaszerű agyaglap napóra beosztással (8063); *Rácalmás* mérföldkő (8079), *Vál* bronzfibula és három edény (8174—77), *Káloz* római kocsi alkatrészek (8236).

Közép- és újkori tárgyak gyarapodása 88, törzsállománya 4309. A gyarapodás említésre méltóbb darabjai: népvándorláskori díszítés agyag pohár és üveggyöngyök *Rácalmásról* (8129-30), 1 román és 4 gótikus középkori faragványos kő Székesfehérvárról (8066, 3227—30), partisánnak nevezett lándzsaszerű hadieszköz a XVIII. századból (8029), a székesfehérvári szabócéh pecsétlője 1690-ből (8044), a székesfehérvári csizmazia céh pecsétlője 1848-ból (8043), ezüst pecsétnyomó török írással (8131), régi kályharészlet (8122) uri családnál használt, finomabb kivitelű, régi rokka (8018), díszes veretű kapuzár (8124), főkötő és pártarészek a Fecskeparton kiásott XVIII. századi sirokból, (8132), *Vörösmarty Mihály* által használt tal (8019).

Az e csoportba beosztott Prohászka- emléktárgyak száma 49 és pedig reggeliző csészéje tányérrákkal herendi porcellánból, általa használt csatok, gombok, zsebkendő, gallérok, X. Pius aranymiséjére készült emlékérem, színezett arcképe, 20 éves püspöki jubileumára himzett irattárca, neki felajánlott, tehenet ábrázoló fafaragvány (pásztor munka) (8046—8053), a sirlátogatók beirókönyvének 3 kötete (8081—83), rubinpiros metszett díszpohár a kánai mennyezőképével (8116), tőle származó emléksorok üvegezett keretben (8121), édesanyja által használt medallion és szakácskönyv (8133—8134), virágtartó cserépedény (8125), a Prohászka- emléktemplom alapkövetésénél használt kalapács és vakoló kanál (8074—75).

Az éremgyűjteménybe beosztottunk 13 darabot, törzsállománya 4122. A római érmek közé besoroztunk 5 darabot: 1 köztársaság korabeli ezüstdenárt, Hadrianus nagy bronzát Csákvárról, Antonius Pius két nagy bronzát az egyik Tárnokról, az Elvira major bolgárkertjéből való és Licinius Junior kis bronzát. Sokkal értékesebb ennél emlékérmek gyarapodása. Köztük első helyen áll a Székesfehérvár 1601-ki visszavételére vert, 386 P-ért szerzett aranyérem. Utána következnek gróf Somsich János adományai: II. Lajos

koronázási ezüst emlékérmé 1544-ből, a budai egyetem és nemes ifjak kollégiumának visszaállítási ezüstérme 1780-ból, Pyrker Lászlónak, megyénk szülöttjének, egri érseknek ezüstérme 1842-ből, ezüstérem Hindenburg képével 1914-ből Keletporoszország felszabadulásának emlékére. Riemer Gyula (Budapest) adománya: pannonhalmi szent Márton székesegyház 700 éves (1225—1925) jubileumára vert ezüst érem, melyből összesen 3 arany, 27 ezüst és 70 bronz példány készült és így ritkaság fokozza értékét. Egyéb gyarapodás: fülezzett ezüstérem I. Ferenc József képével és a Sárbovárdi Turán Atlétikai Club jelvénye.

C) A néprajzi gyűjtemény gyarapodása egy régi népies szenteltvíztartó (8180), törzsállománya 957 darab.

D) A művészeti csoportba beosztott tárgyak száma 15, törzsállománya 525 darab. Képek: *Wéber József* rézmetszete a székesfehérvári városházi, a *Fábián Gáspár* tervezte Prohászka- emléktemplom távlati képe, *Matusek István* 3 rajza a cseszneki várról, a székesfehérvári cisztercita templom főoltár freskójának Caspar Sambach által készített eredeti vázlata, vízfestmény a székesfehérvári cisztercita templom Szent István menyegyzet freskójáról, a Székesfehérvári Keresztény Nők Szövetségének Kurelecné Say Tekla által készített vízfestésű dísz-emléklapja Prohászka 20 éves püspöki jubileuma alkalmából. Szobrok: *Zákodi Csiszér Sándortól* Prohászka O. bronz fejszobra márványtalappal, a Prohászka emléktemplom gipszmodellje, *Árpád vezér, III. Béla király* gipszszobrai *Krausz Lajostól*, Prohászka *Ottokár* domborműve arcképe gipszből *Németh Lajostól*, gróf *Zichy Nándor* ezüst plakettje *Mátraitól*.

E) A természetrajzi gyűjtemény gyarapodása 150, törzsállománya 6788 darab. A szaporulatban szerepel 18 embercsontváz, közülük 12 a csákvári római sirokból került elő, a többi székesfehérvári lelet. Egy a Maroshegyen őskori cserepek mellett (7/1930), egy pedig a Szedreskert-tető melletti homokbányából került elő egy kis kovaszilánkkal együtt és állítólag zsugorított helyzetben volt (119/1930). Ezek mint az ősember maradványai érdemelnek különös figyelmet. A madár-gyűjteménybe 5 kitömött madarat, tojásgyűjteménybe 18 fajt 116 darabbal osztottunk be. *Vál* és *Bodajk* mammutcsontokkal, *Polgárdi* egy kalcit kristállyal gyarapították a gyűjteményt. *Csiga-gyűjteményünk* szaporulata 6 tengeri csiga.

Összegezés.

A) Könyvtár:	gyarapodása	1211	törzsállománya	12978
B) Régiségtár:	"	678	"	16245
C) Néprajz:	"	1	"	957
D) Művészet:	"	15	"	525
E) Természetrajz:	"	150	"	6788
	Összesen:	2055	"	37493

A múzeum látogatóinak száma vásár- és ünnepnapokon 10.602, hétköznapi napokon 1769, összesen 12.271.

A Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum- egyesület zárószámadata 1930. évről.

A) Törzsvagyon.

Hadikölcsön kötvényekben névérték 18,000 K, Kényszerkölcsönkötvény 250,000 K, Székesfehérvári Takarékpénztár és Kereskedelmi Bankrészvény 3 darab.

E törzsvagyonhoz hozzájárultak: Fiáth István 1915-ben 1,000 K, Wertheim Pál 1918-ban 1,233'48 K, Egyesületi pénztár 1918-ban 2,766'52 K, Dr. Polgár Iván 1924-ben 3,000 K, Magdics István 1925-ben 250,000 K, Múzeumegyesület fenntartási alapja 10,000 K, Wertheim Pál 1926-ban 5 drb. Székesfehérvári Takarékpénztári részvénnyel. E részvények 1927-ben 50 P felülfizetéssel becseréltettek 2 drb. Székesfehérvári Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank 25 P névértékű új részvénnyel. 1928-ban 55 P felülfizetéssel a részvények száma háromra emelkedett.

B) Folyószámla.

Bevétel.

Maradvány egyesületi folyószámlán	105'— P
Maradvány házi pénztárban	107'93 P
Rendes tagdíjak	2,200'90 P
Államsegély	700'— P
Városi segély	2,000'— P
Vármegyei segély	5,000'— P
Adományok	973'— P
Előadások	221'12 P
Belépődíjak (248 pengő), kiadványok (148'14)	396'14 P
Rendkívüliek	100'56 P
Kamat	33'08 P
Átvitel folyószámláról hitelszámlára	500'— P
	<u>12,337'73 P</u>

Kiadás.

Múzeum igazgató tiszteletdíja	800'— P
Titkár tiszteletdíja	300'— P
Altiszt évi illetéke	510'— P
Altisztnek külön munkadíj	374'— P
Társadalmi biztosító	53'46 P
Örködési díj nyitási napokon	104'60 P
Biztosítás	146'88 P
Gyűjtemények gyarapítása	2001'36 P
Gyűjtemények fenntartása	84'77 P
Építkezés, épületfenntartás	3057'24 P
Berendezési tárgyak	790'02 P
Iroda, posta kiadványok	285'52 P
Világítás	66'68 P
Fűtés	474'14 P
Pénztári költségek, kamatok	88'66 P
Egyenleg folyószámlán	117'— P
Egyenleg hitelszámlán	275'— P
Hitelszámla múlt évi tartozásának törlesztése	2,809'— P
	<u>12,337'73 P</u>

Az egyesület vagyoni állása: 268000 K névértékű kölcsönkötvény, 3 drb. Székesfehérvári Takarékpénztár és Kereskedelmi Bankrészvény, 1 drb 10 koronás arany, pénztári maradvány 382 P. A múlt évi zárószámában szereplő 7000 K névértékű Lauschman Gyula-féle alapként szereplő takarékpénztári könyv beváltatott 0'56 P értékkel, mely összeg a rendkívüli bevételekben szerepel. Kelt Székesfehérvár, 1930. december 31.

A számadásért felelős

Marosi Arnold

múzeumi igazgató.

Megvizsgáltuk és rendben találtuk. Székesfehérvár, 1931. március 21.

Almássy János

Polczer Gyula

Manger Emil.

Költségelőirányzat 1931. évre.

Bevétel.

Múlt évi maradvány	392 P
Rendes tagdíjakból	2000 P
Városi segély	2000 P
Vármegyei segély	5000 P
Adományok	100 P
Előadások	200 P
Belépődíjak, kiadványok	200 P
Kamatok	50 P
	<u>Összesen 9942 P</u>

Kiadás.

Igazgatói tiszteletdíj	800 P
Titkári tiszteletdíj	300 P
Szolga fizetése	960 P
Társadalmi Biztosító	50 P
Örködési díj	100 P
Építkezésből fennmaradt számlák törlesztésére	1000 P
Gyűjtemények gyarapítása és fenntartása	1900 P
Berendezési tárgyakra	950 P
Iroda, posta, kiadványok	300 P
Világítás	100 P
Fűtés	400 P
„Székesfehérvári Szemlé"-re	1000 P
Rendelkezési alap	2082 P
	<u>Összesen 9942 P</u>

A múzeumegyesület tisztikara és választmánya.

Az egyesület május 10.-én tartott közgyűlésén három évre megválasztott tisztikara: *Élnök*: gr. Széchenyi Viktor főispán. *Alelnök*: dr. Havranek József alispán. II. betöltetlen. *Ügyvezető alelnök*: gr. Somssich János. *Titkárok*: Dormuth Ár-

pád és dr. Say Géza. *Ügyész*: dr. Szűts Gedeon, *Ellenőr*: Ruff Béla. A választmány egy évi időtartamra a következőleg alakult meg: Dr. Bezdek József, dr. Berzsenyi (Zoltán, dr. Csitány Emil, Huszár Dezső (Sárbogárd), Jancsó Sándor, dr. Kaltenecker Viktor, dr. Kepes János, Klöckner József, Lakatos Dénes, Magdics István, Márton Jakab, Mátrai Rudolf, dr. Paulovits Béla, Pék János, Pfinn István, Philipp István, dr. Polgár Iván, Rauscher Béla, id. Reé István, Schneider Miklós, Szegfű Ignác, Weichart Valdemár, Wertheim Pál, Zettner Sebő, Mayer Lipót belmunkatárs, dr. Kiss Jenő tb. múzeumőr, Radetzky Dezső tb. múzeumőr. Számvizsgáló-bizottság tagjai egy évi időtartamra: Almássy János, Manger Emil, Polczer Gyula.

Indítványok.

Az Árpádházi királysírok maradványainak visszahozatala és méltó elhelyezése.

A közgyűlés keretén kívül történt bár, de de nagy fontosságánál fogva méltán idesorozható ez az ideális elgondolású indítvány, melyet Egyesületünk elnöke *gróf Széchenyi Viktor* főispán említett fel s bocsájtott megbeszélés alá. Tudvalevő ugyanis, hogy a fehérvári ősi bazilika helyén 1848 óta folyt ásatások kapcsán az egykori király-

sírokból a kétségkívül agnoszkált III. Béla és nejein kívül több más királyi maradványt találtak, melyeknek nem tudták megállapítani személyazonosságukat. E maradványok egyideig ott hanyódtak a Városháza padlásán, majd a későbbi ásatások folyamán talált csontokkal együtt a székesegyház kriptájába kerültek, hol avatatlan kezek részben feldúlták, végre a budapesti anthropológiai intézetbe vándoroltak, hol egy részük állítólag ma is hever, más részük a Budavári Koronázó (Mátyás) templomban nyert elhelyezést. Elnökünk felvetette a kérdést, vajon nem lehetne-e e nemzeti ereklyéket, melyekhez Székesfehérvár jogos igényt támaszthat, visszaszerezniük Budapestről s itt méltó elhelyezést találni részükre? Tervének kivitele az illetékes tényezők hozzájárulásával városunk ősi hivatásának egyetlen büszke emléke lehetne, hova elzarándokolna a nemzet s nagyban emelné az ősi Alba nemzeti jelentőségét. Az elhelyezés módzatául a mai Szent István székesegyház — egykori Szent Jakab templom — kriptáját jelölte meg, melyet egyszerű ősi román altemplommá képeznék ki, melynek bejáratául a Hősök emlékének díszkapuja szolgálna.

Az életrevaló szép indítványt hosszasan megtárgyalva megbízták gróf Széchenyi Viktor elnököt, Marosi Arnold igazgatót, Dormúth Árpád titkárt, a kérdés tanulmányozásával és esetleges lépések megtételével, — amivel a közgyűlés véget ért.

Múzeumunk mérföldkövei.

A római birodalom erejét évezredek át hirdetik kőből készült alkotásai is. Ezek közé tartoznak a mérföldjelzők, rendszerint mészkőből. Fejér megye területén épült a római korban a Duna jobbpartján, a világbirodalom egyik határvonalán, a híres közlekedő út, amelyen a távolságot minden 1000 passusnál (1,48 km.) majdnem ember magasságú feliratos kövek jelezték. Ezen az óbuda—észéki vonalon, Erd és Baracs község között, vagyis fejérmegyei területen 40 mérföldkő állott egyszerre; pedig a váltakozó császárok alatt 3—4 évszázadon át egy és ugyanazon pontra is több mérföld mutató került.

E 40—50 mérföldkőnek legnagyobb része több évezreden át kibirta volna az idő vasfogát, ha csak emberi kéz szántszándékkal be nem építette, vagy szét nem tördelte volna más célra. De így is maradt föl egynéhány, melyek közül hármat múzeumunk őriz: egyet Adonyból, kettőt Rácalmásról.

I. Az adonyi mérföldkő.¹⁾

Teljes magassága 140 cm., kerülete a hengeralakú mészkőnek 123 cm., átmérője fent 40,

¹⁾ Ez a mérföldkő múzeumunk alsó udvarának közepén látható.

a feliratos mező magassága 78, szélessége 67, betűmagasság 7—11 cm.

2. Hol találták? Adonyban (Fejérm.), a Duna jobbpartján húzódó hajdani aquincum—mursai (buda—észéki) úton közel északra attól a ponttól, ahol Szent Mihály-pusztá felett a vasút az országútát átszeli, az 56. km. kő mellett, az országúttól nyugatra 490 méterre az árokban. A kő hosszú ideig az adonyi községhez udvarán volt (Károly János I. 103. l. szerint 1896-ban még ott látta). Marosi Arnold múzeumigazgató 1913. márc. 17.-én már nem találta ott. 1927. aug. 27.-én gróf Zichy Livia díszkertjében akadtunk rá, a lourdesi Mária-kép körül, az új „Zichy Nándor gróf” utcával szemben, több ismeretes római kő társaságában, ahová gróf Zichy Nándor gondoskodásából került be. Kérésünkre a grófnő a fejérmegyei múzeumnak adományozta.

Beszállítás után 1925. szept. 24.-én helyeztük el közszemlére a városház udvarán, ma pedig múzeumunk alsó udvarának közepén áll.

3. Felirata. A hengeroszlop oldalára vésett szöveg a szokásos rövidítésekben a következő:

1. IMP CAES
2. M · AVR · SEVERVS
3. ALEXANDER

4. PONT · MAX · TRTB · POT
5. VIII COS III · PAT · PAT ·
6. RESTITVITABAQ
7. MP XXXVIII

4. Olvasás. Imperator Caesar Marcus Aurelius Severus Alexander pontifex maximus, tribunicia potestate nonum, consul tertium, pater patriae, restituit ab Aquinco milia passuum triginta novem.

Magyarul:

Marcus Aurelius Severus Alexander parancsnokló császár, legfőbb pap, néptribunus kilencedik ízben, consul harmadszor, a haza atyja, helyreállította Aquincumtól 39 ezer lépésre.

5. Észrevétel. Ez a mérföldkő a többihez hasonlítva nagyon rövid, lent le van törve; emiatt az alja 10 cm. hegyben végződik. A henger felülete elég lyukacsos, de azért írása jól olvasható. Minthogy a felirat 39 ezer passust jelez, a római passus pedig mostani két lépést tesz ki, azért mai méretben 57·72 kilométernek felel meg. Tehát ekkora távolságra jelezte a római birodalom országútját Aquincumtól Mursa (Eszék) felé. Hol van ez a távolság, az Aquincumtól (Papföld most) 57. v. 58. km? Ez a hely Dunaadonytól délre fekszik Szent Mihály puszta környékén.

Mivel Severus Alexander kilencedszer tribunicia potestate és harmadszor consul 230-ban Kr. u., azért ebből az évből származik ez a mérföld jelző is.

II. Római mérföldkő Rácalmásról.

1. Méret. Egész magassága 240 cm., a henger kerülete lent 116, fent 120; átmérője fent 38, a lábazaté 45; a feliratos mező magassága 124, szélessége 68; betűmagasság 8—10 cm.

2. Hol találták? Rácalmáson (Fcjér-m.) a vasuti állomás épülettől északra, az országút és vasut keresztezése szögletében. Pontos lelőhelye a vasutvonal mentén a 183. sz. vasuti ductól északra 30 m., innen nyugatra a műút felé 7 m. Szántás közben akadt meg benne az eke és miután a székesfehérvári múzeumnak jelentették, az igazgatóság a székesfehérvár—paksi vasut személyzetének segítségével 1930. január 27-én hozta be.

3. Felirata.

1. IM P CAES
2. MAR C AVREL
3. SEVERVS AEI
4. XANDER PF
5. AVGI ONT MAX
6. TRIB POTES
7. VIII COS III
8. PAT PATR
9. RESTITVIT
10. ABAQ
11. MPXIII

4. Olvasása. Imperator Caesar Marcus Aurelius Severus Alexander, pius, felix, augustus,

pontifex maximus, tribunicia potestate nonum, consul tertium, pater patriae, restituit ab Aquinco milia pasuum quatuordecim.

Magyarul:

Marcus Aurelius Severus Alexander parancsnokló császár, kegyes, szerencsés, legfőbb pap, néptribunus kilencedszer, consul harmadszor, a haza atyja, helyreállította Aquincumtól 14 ezer lépésre.

5. Észrevétel. Ez a mérföldjelző teljes nagyságában megmaradt. Betűi közül csak egyen van ütődés; bennük betüösszekapcsolás (ligatura) nyolc esetben fordul elő. Miután Alexander Severus császár kilencedszer néptribunus és harmadszor consul 229 decembertől 230 dec. 10.-ig volt, a követ ebben az időben faragták és állították fel a pannoniai ut mentén. Az Aquincumtól mért 14 ezer passus 20·72 km.; és a távolság jelenleg ott, ahol az érdi Csillagmajortól Nagytéténybe menő állami út metszi a duna-száva-adriai vasut pályáját. Hogy erről az eredeti helyéről mikor szállították el Rácalmásig, vagyis 36 km.-nyi úton délfelé és miért, az bizonytalan.

III. Második mérföldkő Rácalmásról.

1. Méret. Teljes hossza 195 cm., a henger kerülete lent 145, fent 138; átmérője fent 46, lent 66; a feliratos mező magassága 108; szélessége 88; betűmagasság 5—6 cm. A lábazat hossza 60 cm.

2. Hol találták? Ugyanott, hol az előbbent, de tőle délfelé 50—60 m. távolságra. A múzeumba való beszállítása 1931. márc. 30.-án történt.

3. Felirata.

1. IMP CAES
2. M SEVERVS
3. I PIVS AVG
4. COS PRO COSTRIBPOT
5. II
6. NOBILISSIMVSCAES
7. VIAS ET PON TES VETVS
8. CORRPTAS RESTITVI
9. CVRA AGENTE
10. LEG AVG
11. PR PR · AB AQ
12. MPXLIII

Miért ennyire hiányos a felirat? Severus Alexander, a nagy Septimius Severus császárnak unokaöccse, Elagabalus császár udvarában nevelkedik, aki őt caesarrá nevezi ki. A szelid és széptehetségű ifjút nép és katonaság egyformán megszereti. De erre a féltékeny császár orgyilkos utján akarja eltenni láb alól; azonban végre magát az őrző Elagabalust ölik meg és holttestét Róma utcáin végighurcolván, belökik a Tiberisbe. Severus Alexandert 14 éves korában 222-ben a senatus, nép és katonaság együttes lelkesedéssel császárrá kiáltja ki. Számos mérföldkő tanúsága szerint szorgalmasan javítja Pannonia országutjait (Arch. Ért. 1927. 86 l.) Annyira sze-

reti a tudományt, hogy a kormányzást nagyanyjára és anyjára bízván maga szabad idejét inkább Horatius és Cícero műveinek olvasásával tölti. Már ez visszatetszett a hadseregnek. Mikor pedig 234-ben a germanusok ellen viselt háborút a Rhenus mellett, szigorú fegyelme annyira bántotta a katonákat, hogy márciusban anyjával együtt megölték.

Ez a császári élet még mindig méltó volt arra, hogy halála után a kor szokása szerint a senatus elrendelte az ünnepélyes consecratio-t (apotheosis a görögöknél.) A pogány isteneket megillető tiszteletben minden második, harmadik császár részesült elhunytja után. Augustus császártól (Kr. e. 27.) kezdve Romulus Augustulusig (476. Kr. u.) összesen 103 császárt ismerünk, közülük 48 ilyen consecratio-ban, istenítésben volt részes, Sőt az uralkodók családtagjai közül is 26 személyt így tüntetett ki a senatus, vagy a következő császár.

De a kiténtetésen kívül rosszalását, megvetését is kifejezte a római a neki nem tetsző előkelőségeken, legalább az emlékével szemben. Ez a damnatio memoriae főleg abban nyilvánult, hogy az illetőnek a nevét az emlékeken, feliratokon kitörölték. Így 37 uralkodóról 17 családtagról és 16 személyről állapítható meg ez a kárhoztatás.

A 37 uralkodót nem mindig egyenlően sújtották e damnatióval; Háromról biztos, hogy kitörült nevüket később újra vésték. Severus Alexander pedig azok közé tartozik, akiknek sértetlen feliratú dicsérete is maradt ránk a lefaragottakon kívül. Elagabalus feliratain ezt a gúnynevet meghagyták, de az Antoninust lefaragták.

Ez a mi mérföldkövünk olyan katonai parancsnokság vagy legénység közelében állott, ahol a császár halála után kiadták a parancsot, hogy a feliratokból a volt császárnak és helytartójának nevét le kell faragni. Ezért hiányzik a 2. sorból Aurel(ius), a 3.-ból Alexander, az 5. egészen, a 9.-ből Fl(avio), a 10.-ből Marciano esetleg utána mindjárt co(n)s(ulare).

4. Olvasása;

1. Imperator Caesar
2. Marcus Aurelius Severus
3. Alexander Pius Augustus
4. consul proconsul, tribunicia potestate
- 5.

6. nobilissimus caesar
7. vias et pontes vetustate
8. corruptas restituit
9. curam agente Flavio
10. Marciano legato augusti
11. propraetore ab Aquino
12. milia passuum quadraginta trium.

Magyarul:

A kegyes, felséges Marcus Aurelius Severus Alexander parancsnokló császár, consul, proconsul, néptribunus . . . A legnemesebb császár, a régiség következtében elromlott utakat és hidakat kijavította, a munkálatra felügyelt Flavius Marcianus, a felség propraetori helytartója. Aquincumtól 43 ezer lépésre.

5. Ki az a Flavius Marcianus? Pannonia Inferior consuli helytartója Severus Alexander korában 222—235 közt. Ismerjük egy aquincumi építés emléktáblájáról, amely szerint Severus Alexander fürdőt épített a Severus-féle, jámbor, hűséges, II. segédlegio határföldjétől fogva, az építésre felügyelt a consul rangú Flavius Marcianus. Közli a Corpus Inscriptionum Latinarum III. 10489. szám alatt; Bud. Rég. 1904. 165. l. 3. sz.; Budai: Róm. Felirattan 371. l. és Arch. Ért. 1927. 86. l.

Mikor készült ez a mérföldkö?

Severus Alexander császársága alatt (222—235. Kr. u.) akkor, amikor először volt consul, azaz 222-ben, mert a consul jelzésnek nincs folyószáma. másodsor volt consul 226-ban. Azután segít a meghatározásban a trib. pot. vagyis néptribunus hivatal jelzései. Először vette föl ezt a népszerű hivatalnevet 222. márc. 11.-én, másodsor még ugyancsak 222-ben dec. 10.tén. E két meghatározás arra utal, hogy ezt a feliratos követ a 222. évben készítették Kr. után.

Hol jelölte a birodalom országútját ez a mérföldkö?

Minthogy Dunapenteléről (Intercisa) előkerülő római mérföldmutatók 45—47. római mérföldről szólnak, azért itt nekünk mintegy 3 római mérföldet vagyis 4,4 km-t vissza kell számítanunk. Ekkor pedig a 43. mérföldet, azaz 63,64 km-t, Rácalmás község területén találjuk meg ott, ahol az állami és megyei kocsitú átszeli a pusztasabolcs—paksi h. é. vasutat és így ez a mérföldkö az eredeti helyén maradt fenn.

Dr. Polgár Iván.

Közsgégtörténelmi adatok.

a) Baracska.

Baracska (régí okiratainkban Barakcsa, Borokcsa, Brokcsa, Brucsa, Brugsa; Föld és Ember, 1930, 65. l.) nevét Károly János szláv eredetűnek mondja. Annyit tesz, mint mocsaras, ingoványos (Fejérm. tört. III. 150. l.). Ezzel szemben Nagy Géza szerint a község középkori neve *Boroksa* és e nevet a Bojta vezértől származott *Brucsa*

vagy *Brugsa* nemzetségtől kapta. Lakói a bolgár-kabar nemzetséghez tartozó, zsidó vallást követő és szőlőműveléssel foglalkozó kalizok voltak, kik-nevét a Kualuz-völgy (kálózi, ma váli-völgy) és az ennek közepén fekvő Káloz pusztá örízte meg. (Ethnographia 1912, 220—221. l.) Bátky Zsigmond szerint Baracska, korábban Borokcsa fejérmegyei nemzetség nevét így kell tagolni Borok + csa és akkor az török személynév. De leszármaztatható

a bar + mak = járnai igéből is. Baracska tehát ugyanilyen nevű török családtól kapta volna nevét. Török nevű családok (Kun, Kajtor) még a XV. század végén is éltek Baracsán. (Bátky Zs.: Föld és Ember, 1929, 19F. 1.)

Óskori adatai közül legbecsesebb a Csonotos Andor által 1912-ben a székesfehérvári múzeumnak adományozott bronzkard. Állítólag a homokbányában találták és mivel megtalálójára házfedésnél nádvágásra használta, pengéje kissé megcsorbult, hegye pedig át van furva. A kard hossza 68 cm. Ebből 57 a pengére, 11 a markolatra esik. A markolat tömör gombban végződik és vésetekkel díszített, a penge liliumlevél alakú, tövén és hegyén szintén díszítés. Kora a bronzkor IV. időszakára, Kr. e. X–IX. század. (Lt. sz. 2514, látható I. terem bronzkori kardjai között középen, ismertetve rajzzal Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1913, 190. 1.)

Ugyanezen homokbányából, hol a kardot találták, 1900 táján koponya mellett lelt bronz kapcsolótű is van a múzeumunkban. Alakja nyulánk (hossza 11,8, ivmagassága 2 cm), rugója négy tekerces és a nyak körül hurkot képez. Hátát közel a rugóhoz gomb és e mögött csavarmenet díszíti. Alakja szerint közép La Tène-fibula, tehát kora Kr. e. 250–109 közé tehető. (Lt. sz. 2929, látható II. terem fibulái között az első táblán, ismertetve rajzzal Múz. és Könyvt. Ért. 1913, 190 l.)

A székesfehérvári múzeumban egyéb baracscai régészeti leletek: kőek töredéke (6794), agyagkarika lyukkal (274), római bronzfibula (540). A fibula Csonotos A. kuriájának belső telkéről a kerti földből való, ahol római téglasirokat találtak. Római köemléket egyet őriz a múzeum, mely 1923-ban a falu melletti réten szántás közben került felszínre és Horváth János ajándékából 1930-ban jutott a múzeumba. (Lt. sz. 8123.) A 48×34×24 méretű domborműves töredéken Herakles alakja látható. Vele szemben nőalak, Heraklesnek a nő fejét érintő karját megragadó kezekkel. Dr. Nagy Lajos, az acquinumi múzeum őre szerint a dombormű Alcestis-nek, Admetus Pherae (Thessalia) uralkodója feleségének mithosát ábrázolja. Herakles ugyanis Alcestist elhódította a haláltól és a jelenet Alcestisnek a hős iránt való halálának kifejezője.

Másik érdekes római emlékköve Baracska-nak ez időszert a falu délnyugati végén a kocsiut mellett réten látható. A kő a váli ut mentén, a Szent-Iván pusztához tartozó „Pusztatemplom” romok mellől került jelenlegi helyére. Ugyane helyen Csonotos Andor ásott és bementése szerint három egymásfelelő temetőre akadt. A legelső óskori urnatemető volt, felettük római, ezek felett pedig ősmagyar sirokra akadtak. A romok Károly János szerint (Fejérm. tört. IV. k. 265 l.) az egykori Szent Iván falu (Keveháza) templomából maradtak volna fenn. E középkori falmaradványokat 1925-ben lebontva, köveiket Baracska-n magánházak építésére használták föl és ugyanakkor szállították el a római köemléket is. Az emlék dr. Polgár Iván leírása szerint 170 cm.

hosszú, 83 cm. széles, 60 cm. magas és mind a négy oldala féldomborművel díszített. Egyik lapján 42×74 cm. bemélyített mezőben egy redős ruházatu alak áll jobb alsókarját előre nyújtva, a másik két oldalon is kivehető a kopott domborművek körvonalai. A negyedik faragványos oldalon egykori feliratának néhány megmaradt betűje, fent a római siremlékeken szokásos OM betűkkel, látható, ami világosan mutatja, hogy római emlékekkel van dolgunk. Az ugyanezen lap egyik sarkában kifaragott féldomborműves kereszt azonban már utólagos, középkori faragvány.

Az irodalomból ismert római emlékek: 1. Fogadalmi oltár, Juppiternek állította Cocceius Senecio fiának, M. Cocceius Senecának születése napján (Arch. Ért. 1890, 5. 1.). — 2. Fogadalmi oltár Ulpius névvel (U. o. 149. 1.). — 3. Domborműves sírkő Vitius Respectus, az I. alpesi cohors katonájának és anyjának Oxetiának nevével. (U. o. 320–321. 1.). — 4. Római kora keltáktól származó halomsír Baracska és Ráckeresztur között. (U. o. 1914, 391. 1.) — Domborműves sírkő C. Licinius Bassus névvel a II. századból a Nemzeti Múzeumban. Felső részének domborműve házaspárt ábrázol, alatta áldozati oltár két oldalán egy-egy szolgapárral. A Hazai Tudósító (1806, 39. l.) leírása szerint egykor a baracscai templom déli ajtaja előtt állt. Ugyanitt egy másik római köről is történik említés a templom napnyugati ajtajánál. „A kő négyszögletű. Egyik lapján van egymás mellett két kép; a másik két lapján fél cirkulus van kifaragva és cifrázva, melynek közepéről valamely cafrang vagy bojt függ le. A negyedik lapja valamint a teteje is sima.” A kő mérete: magassága három araszt, szélessége kettő. (Arnold Schober: Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien, Wien, 1923, 114. 1.) — 6. Herkules 30 cm. magas szobra cararai márványból. A szobor állítólag Bécsbe a Belvederbe került. Múzeumunkban a szobornak Józán Dániel ref. lelkész által készített ceruzarajza látható a következő felirattal: „Szobor cararai márványból. Oláh Péter találta szőlőtálas merítés alkalmával 3 méter mélységben Baracska-n 1876-ik év Mártius havában. Jelenleg Kuliffay Adolf úr birtokában van. Rajz eredeti nagyságban 30 cm. Józán Dániel ref. lelkész rajzolta.”

Baracska egykori viszonyairól a Fejérv. Rég. Egylet 1893, évkönyve közöl XVIII. századi adatokat (255–256. 1.)

b) Ercsi és Érd a török uralom idején.

Evlia Cselebi, a híres török utazó útleírásában ismertetve az általa látott Magyarországot és Erdélyt, megírja az 1661–1664 hadieseményeket is. Tőle tudjuk, hogy Ercsi palánka kis erődített hely volt és a budai szandzsákhöz tartozott. Egy ízben le is égett. Kis váracská volt, deszkából épített 80 katonaházzal és szertárral, egy kapuval, a dombfelőli oldalon meredek árokkal. Helyőrsége 1660 körül 200 katonából állott ágyu nélkül.

Innét Hamzabégre (Érd török neve) érni — írja Evlia Cselebi — melyet Szulejmán szultán parancsára Simontornya vár bégje, Hamza bég építtetett. Zrinyi felégette, de Izmail basa újra felépíttette. Van várbeli és városi része. A várban 20 deszkaház van és egy templom. A védőrség száma 300 ember.

Dr. Velics Antal szerint (Magyarországi török kincstári defterek. I. 425 CCXIX. okmány) a hamzabégi párkány őrsége csak 75 fő volt és így kisebb jelentőségű, karókkal erősített palánk lehetett. Rajzát a wieni „Kriegsarchiv“ Kartenabteilung gyűjteményében egy XVII. századbeli kézifestésű térképsorozat őrizte meg (Oberndorf H.: Der Weg von Ofen. K. VII. k. 1. Fasc. VIII. b. 1.). A rajz felirata: Hamzavec, Hanselbek, Hamsee Beeg Pascha und Commandant zu Ofen. Gévai Antal is ismertet egy térképet (Budai pasák. Bécs, 1841. Nemz. Muz. Kvt. Hung. h. 2231.) azzal, hogy az adatokat 1650-ből Hadzsi Chalfa nyomán állította össze. Ebből is kitűnik, hogy Érd a budai szandzsák kisebb egysége volt, ahol bég nem lehetett, legfeljebb cseribasi vagy szürüdzsibasi, azaz kapitány vagy hadnagy.

Hamza bég tehát, kitől Érd török nevét kapta, Evlia Cselebi szerint simontornyai, a térkép szerint pedig budai basa lett volna. 1565 körül azonban Dunántúl csak a mohácsi és a pécsi szandzság bég volt Hamza. Továbbá 1550—1570. között a székesfehérvári bégek is Hamza volt a neve. A leírások szerint hírhedett vitéz, álnok, ravasz és kegyetlen ember, kinek Károly János szerint (Fejérvármegye története, IV. 117. l.) Érdet majorja volt: „Hamzabég szeráj“ és ettől kapta a község a Hamzabég, németesen Hanzelpek nevet.

Hamzabég nevéhez fűződik Szápáry mondája is, mely szerint a császári seregben hőstetteivel kitűnő Szápáry Péter, nemes sebesülten fogságba került és előbb a parancsnok Hamza bég 200 korbácsütést veretett rá, majd Budára hurcolták és börtönbe zárva rothadt szalmán, penészes kenyéren tartották. Felgyógyulása után mint rabszolgával ekébe fogva szántottak vele. Szenvedései között a vallásban talált megnyugvást és vigasztalást. Közben Batthyány Ádám egy futáragát elfogott és csak Szápáryért bocsátotta szabadon. Fogságából kiszabadulva, mikor Károly herceg Budát visszafoglalta, vele harcolt Szápáry is és a győzelem után a foglyul esett Hamza béget a harci bosszúállásra neki ajándékozta. Szápáry megbocsájtott neki és a béget szkbardon akarta engedni. Hamza azonban börtönében mérget vett és már nem lehetett rajta segíteni. A nemeslelkűség által meghatva kereszténnyé lett és így halt meg.

Kereskényi Gyula érdi plebános műve (Érd és Batta községek történelmi vázlata. Székesfehérvár. 1871.) és Károly János szerint Szápáry fogságának helye Érd lett volna, ahol még ma is mutogatják azt a kastélyt, melynek pincéjében, illetve annak ablak nélküli, 3 m. széles és ugyanolyan hosszú börtönében sinylődött volna Szápáry Péter.

A hagyomány még az ekébe fogott rab szántásának helyét is tudni véli. Érd azonban, miként említettük, oly jelentéktelen erődítés volt, hogy nem lehetett ily előkelő rab helye. Az érdi helyi hagyomány csak a könyvnyomda alapján később ragadt a községhez. Az a Hamza bég sem létezett, aki a mondában mint budai bég szerepel. Buda ostrománál ugyanis csak két nevesebb vezér maradt életben: az ismeretlen nevű janicsár aga és Csonka bég. Szápáry Péter azonban történelmi alak. Valószínű 1657-ben, 27 éves korában esett fogságba azokban a vitézi kalandokban, melyek a hódoltság végeken akkor mindennaposok voltak. A források szerint azonban nem Érdet, hanem Budát raboskodott. Viszont Buda ostrománál való szerepe már kétséges. Legalább az egykorú történelmi művekben, az ostrom-naplókban Szápáry nevének nincs nyoma és így, miként az ekébe fogatásnak, a mondában neki tulajdonított nemeslelkűségnek sincs történelmi alapja.

Kereskényi művének tehát az az állítása, hogy Hamza Buda ostrománál került fogságba, majd Szápáry kezére, aki megbocsájtott neki, a monda világába tartozik, miként az is, amit Érd visszafoglalásáról ír. Eszerint Károly herceg 1684 július 21-én, tehát még Buda eleste előtt, Érdet 1000 gyalogos és 1500 lovas magyar harcossal meglámadta, a 6000 gyalogos és 14.000 lovas török védőrséget leverte és a várat bevette. Ezzel szemben valóság az, hogy 1686 nyarán Ercsi, Érd és Adony még török kézen voltak és az érdi védősereg az Abdurrahman felszabadítására küldött Soliman-féle török sereggel való összetévesztésből származik. (Forrás: Köhler Aladár: Szápáry Péter mondája. Ethnographia, Bpest, 1930. (XLI. evf.) 2—4. sz.)

M. A.

Látogatók a múzeumban.

Csoportos látogatóink vendégkönyvünk tanúsága szerint július 1-től augusztus 10-ig a következők voltak: júl. 15-én a székesfehérvári iparostanonciskolai közismereti tanítói tanfolyam 45 hallgatója Tóth László ig. tanító, szakelőadó vezetésével. Magyarázatot Radeckzy Dezső tb. múzeumőr tartott; júl. 23-án a 34. sz. „Turul“ cserkészcsapat 10 tagja Miskolcra; július 31-én a Budapest székesfőváros gyermeknyaralattási akció „Pákozdi csoportja“ 29 gyermekkel Máty Lajos vezetésével; aug. 10-én a m. kir. államvasutak szegedi pályafelügyelői tanfolyamának 30 hallgatója Fábián Ferenc és Rátkai Ferenc vezetésével. Magányos látogatóink közül fel kell említenünk Werner Jorns stud. phil.-t (Kassel, Deutschland), ki két napig tartózkodott városunkban, hogy múzeumunkban archeológiai tanulmányokat folytasson; dr. Pataki Vidor ciszt. r. tanárt Egerből, ki múzeumunk berendezését és munkálatait tekintette meg, majd aug. 10-én gróf Merán Fülöp (Csákszerű) látogatta meg múzeumunkat. Juliusi látogatóink összes száma: 410. Aug. 1—10-ig: 305; összesen 715.

MÚZEUMI ÉRTEŚÍTŐ

A múzeumi lépcsőház kövei.

A múzeum gyűjteményeinek Székesfehérvár szempontjából egyik legértékesebb része a lépcsőházban kiállított faragványos kövek. Ezek ugyanis nagyrészt a város középkori építészetének, főként Szent István bazilikájának maradványai és legszembetűnőbb tanúi a város akkori műértékekkel teli pompájának. A gyűjteménynek alapját Prohászka Ottokár vetette meg, midőn 1910-ben a múzeum megnyitása alkalmával átengedte számára a püspökségben őrzött bazilikai kövek közül azokat, melyek akkor a múzeum szűk viszonyai között kiállíthatók voltak. De mindjárt kilátásba helyezte azt is, ha a múzeumnak erre helye lesz, a többieket is át fogja engedni.

Ez a kezdet évről-évre gyarapodott, ami nagyrészt a városban a múzeummal kapcsolatban fölébredt műérzéknek tulajdonítható. Míg azelőtt az e fajta emlékek megmentésével senki sem törődött, attól fogva az emberek megértve azoknak műértékét figyelmesek lettek reájuk és készséggel adták át a múzeumnak. Különösen sokat köszönhetünk e tekintetben dr. Polgár Iván és Sztankovits János kutató szemének, kiknek szemfülessége nemcsak a lebontott régi épületeket kísérte figyelemmel, de nem egyszer árokparkokról, utak mellől szállították be a műértékű köveket.

Belépve a múzeum lépcsőházába szemléletünket a baloldali oszlopszerűen egymásra rakott köveken kezdjük meg. Alsó része (6007) ötoldalu pillérrészlet, mely kiugró peremmel illeszkedett a mögötte levő építményhez. 1912-ben a Rákóczi-utcának a püspökkerti várfal folytatását képező részén rejtőzködő várfalmaradványokból került elő. Hatalmas méreteit tekintve, bizonyára a bazilikából került oda.

A felette fekvő (7052), vele majdnem egyenlő szélességű pillérfejezetet a bojtorján leveléhez hasonló és a műtörténelemben akantusz leveleknek nevezett diszitménye teszi értékessé. Ez is a föld alól került elő a Haltéren a Szögyény-Marich-utca nyílása előtt. Ugyanily akantusz levelek díszítik a két felső oszlopfőt is (4400—4401), melyeket 1912-ben a vízvezeteki munkálatok alkalmával Lambert Vilmos mentett meg a pusztulástól és adott át a múzeumnak. Érdekességük, hogy náluk a levelek tölcészerűen szélesedő, csavaros szárból indulnak ki. E tekintetben meg egyeznek az esztergomi Szent István korabeli bazilikának akantusz leveles köveivel és így az őskoronázó templom első idejéből származnak.

A még ugyanitt látható négyszögű oszlop (7456) két lapját szentek alakja díszíti. Mik legyenek, kopottságuk miatt nehéz megállapítani. Valószínű apostolok. A kő szögletkő volt, mely díszetlen lapjaival volt beépítve, talán ép a főkapu

parkányzatába. Kopottságát megmagyarázza, hogy a városmajor keresztfalából került elő. pedig valamikor templomdísz volt és így elképzelhető, mennyi viszontagságon ment keresztül, míg végre a múzeumba ismét biztos és illő helyre került.

Áttérve a szomszédos polcos állvány szemléletére a felső lapos kövek (2137—39) díszítése faágak a szelidgesztenye leveleire emlékeztető lombozattal, melyhez a középsőn még rózsaszerű és szőlőfürtre emlékeztető faragványok is láthatók.

Ugyanezek a levelek, de még másformák is megtalálhatók az itt látható egyenes és ívelt parkány köveken is, csakhogy itt a leveleket rendszerint medaillonokat alkotó indák zárják körül. Az alsó polc közepén álló oszloptöredék jellegzetes saroklevelekkel a Bank-utca 5. számú ház falából került elő.

Tekintsünk most föl a polc feletti kőparkányra. Maga a parkány, mely márványból való XVII. századi barokk vonalakkal és valamikor ajtó vagy kandalló felső parkánya lehetett, természetes már nem a bazilikából való, de igen a rájuk helyezett kis oszlopféjek. A középsőt (7420) a Lakatos-utca 2. sz. ház falában találták és legyezőt alkotó pálmalevelek díszítik. A jobb oldali akantusz leveleivel XI. század, a baloldali fonatos díszítésével (2142) XII. századi maradvány.

Vessünk most egy pillantást a bejárat felé és vegyük figyelemre az ott látható, kötárunk legdiszesebb faragványát (7831). Eredetileg falhoz támaszkodó pillér részlet lehetett. Szalagszerűen kiemelkedő középső részének kockás díszítése a sakkablára emlékeztet, míg a mellette futó, két oldalú mélyedést medaillonokba foglalt madáralakok, közben pedig akantusz levelek díszítik. Lelőhelye a Havranek József-u. 4. sz. ház kert-

falának alapzata, honnan Havranek Jenő emeltette ki és adományozta a múzeumnak. Elképzelhető, mi mindenben ment keresztül ez a pompás kődarab, míg az őskoronázó templomból oda a kerítés alapzatába jutott! Igazán, csak a szerencsés véletlen, hogy nem ment egészen tönkre és megromlásával mellett is egyik ékessége múzeumunknak. A felette majdnem kocka alakú kő (2986) lombozattal körülvett görögös keresztjével kelt figyelmet.

Ugyancsak vízontagságos sorsa volt az ajtosarokban álló kőnek is (7053), mely szintén egyik kiválósága gyűjteményünknek, díszítésének hármassal motívumaival. Ledomborított élét szivalkú medaillinokban pálmalevelek díszítik, ennek mentén egyik oldalon szintén medaillonos kép van, de csak egy pálmalevéllel, míg a másik oldalon a félpálmattás leveleket zegzúgosan futó, üveggyöngyös ivszelvény-szalagok választják el egymástól. A kő a Kempelen-tér 1. számú házában a kut kifolyó csöve alatt állt, reáhelyezték a vízfordó edényeket. Ribiczey ezredes hívta rá föl figyelmünket és Aujedszky Irén szivességéből jutott múzeumunkba.

Az eddig leírt kövek mind románstílusú kövek, koruk a XI—XIII. századig terjed. A többiek már gótikus jellegűek és a bazilikának Károly Róbert, Nagy Lajos és Mátyás korában történt átépítéseiből származnak. Érdekes megfigyelni hatalmas méreteiket. Különösen kiválik az a sarokba állított vállkő, melyből joggal következtethetünk a bazilika mennyezetét alkotó hatalmas bordázatra. Velük egykorú, még pedig a Hunyadiak korából az ugyanitt látható vörösmárvány sarkötőredék is (5865). Lelőhelye a Nádor-utca Várkapu-utca előtti útteste, tehát az egykori budai kapu környéke. Viselettörténeti szempontból is érdekes darab. Részletesen kifaragott öve sok megfigyelni való tanulságot rejt magában.

Az ugyanitt kiállított három tölgyfatörzs

egyike: a négyszögű és mindkét végén levágott, a püspökkút földmunkálatai alkalmával került elő 4 méter mélységből. Részlete annak a gerendázatnak, mely a homokos alaptalajra az itt állott bazilikatoronynak süllyedését volt hivatva megakadályozni. A másik kettő a várcölöpépítményből való. A hengereset a Jókai-utca 18. sz. ház kertjében, a másikat, mely négy oldalú, hegyezett és csúcsával felfelé állítva mint várvédő túske is szerepelhetett, a Palotai-utcának a Nagy Sándor-utcától kifelé vezető szakaszán vettük ki az egykor mocsaras altalajból.

Átmenve a lépcsőház másik oldalára nagyobbára gótikus faragványokat látunk. De itt is van néhány közelebbi megtekintésre érdemes kő. Az oszlop tetején levő (2151) állatalakjával feltűnő, az alatta levő pálmaleveles oszlopfő (1228) a Deák-féle üzlet építése alkalmából került elő a földből, az ez alatti madaras követ (6772) pedig a Malom-u. 53. sz. ház kapuoszlopából bontottuk ki. A felső polcon felállított oszloptöredékek mind egyforma díszítésűek. Rokonok a gesztenyeleveles faragványokkal, de rajtuk bogycs disz is látható. Az állványon látható szőlőfürtös oszloprészlet (716) azonban már más levelek díszítik. A többi között különösen szép egy fonatos szalaggal díszített lapos kő (2141). A vörös márványlap gótikus ívbe rakott mozaik köveivel (716) kelt figyelmet. Igénytelensége mellett is nagyon becses egy kisebb töredék (1232), melyet háromágú levéldisz takar. Ez a díszítési motívum ugyanis az ősmagyar tarsolylemezeken látható díszítményekkel és bizonyosága annak, hogy az Árpád-kori magyar műépítés nem volt pusztán utánzás a külföldnek, hanem sajátos, faji motívumokkal is dolgozott.

Az ugyanitt látható téglák a középkori téglalapításnak szép példái, míg a csövek a Jókai-utca 2. sz. ház helyén állott török fürdő vízvezető csövei közül maradtak reánk.

A Nemzeti Múzeum dunapentelei ásatása.

Tudvalevő, hogy Fejér megye legnagyobb római telepe a Dunapentele helyén állt Intercisa volt. A község határa, különösen az öreghegyi és táborzállási szőlők valóságos bányái voltak a római régiségeknek, míg ki nem bányászták őket. Valamikor mindenki ásatott ott, akinek pénze és kedve volt hozzá, amit a régészkedéssel üzérkedők szívesen fel is használtak. Egy évtizede azonban a M. Nemzeti Múzeum tartotta fenn magának a kutatás jogát, hogy a még fel nem dűlt területek leletei rendszeres ásatások útján mentessenek meg a magyar tudományosság számára. Az ideai ásatás célja a római castrum alapépítményeinek feltárása volt. A munkálatok Paulovits István dr. vezetése mellett július havában folytak le értékes eredményekkel, melyeknek magunk is szemtanúi voltunk.

A dunapentelei római tábor a község és Duna között emelkedő Öreghegy tetején volt. Helyét a tábor szélének megfelelően ma is kivehető, szegélyszerű emelkedés jelzi, melyet az egykori sáncárcok mentén teknőszerű mélyedés vesz körül. A munkálatokat a tábor körülvevő sáncművek feltárásával kezdték meg. Kiderült, hogy a tábor két sáncmű védelmezte. Egy belső régebbi, a Kr. u. második században készült cölöp-erődítmény. A cölöpök helye a kutató árcok mentén még ma is tisztán kivehető. Ez elé a sánc elé később, talán Konstantin korában, erős köfalat építettek, amelynek ma már azonban csak helye van meg, mert köveit kiszedték és felhasználták. Nyoma azonban mindenütt feltalálható, amit a kiszedett fal helyét betöltő törmelék és föld jelez. Egy-két ponton még falmaradványok

is található, sőt egyik helyen egy kiugró sánc-torony alapfalai majdnem hiány nélkül kerültek elő, ahol azután az építés módját is meg lehetett állapítani. A fal földbe mélyesztett részének kövei lent rézsutosan, egymást pikkelyszerűen takarva fent vízintesen helyezkedtek el. Egy kis részlet fennmaradt a fal földfeletti részéből is, mely már nagyobb kötömbökből, régebbi feliratos és faragványos kövek felhasználásával készült. A falnak csak külső és belső oldala volt rakott kő, közepét habarccsal összekötött, behányt kő- és tégladarabok alkották.

A falakat körülövező teknőszerű mélyedés átvágásából kiderült, hogy a fenti erődítések megközelítését három sáncárok gátolta. Közülök a külső volt legmélyebb, a második legsekélyebb, a belső középnyúlású. A rajtuk való átkelést nemcsak mélységük, de a bennük elhelyezett különféle drót-, szeg- és hegyes cövek-akadályok is gátolták, megnehezítvén a falak megközelítését.

Az ásátásnak másik érdekes eredménye az Óreghegynek a falu felé néző és a tábor alatt fekvő lejtőjén egy hosszukás római épület falazatának feltárása. Értékessé kiváltképpen az teszi, hogy a fal belső felületét festett díszítés ékíti.

Az ásátással kapcsolatban őskori adataink is gyarapodtak Dunapenteléről. Sikerült ugyanis megállapítani, hogy az a domb, melyen a rác-templom áll, ledőltek falakban található csontok, széndarabkák, edénytöredékek alapján őskori kultúrákban van felépítve. Dr. Csalagovits nemzeti múzeumi kiküldött szerint a felsőbb rétegek cserepei a bronzkor első és második időszakára vallanak. Nagyon valószínű, hogy alattuk terra maret alkotó kőkori rétegek is megtalálhatók.

M. A.

Kisebb közlemények.

A Széchenyi-utcai csatornázás tanulságai.

Székesfehérvárott a Széchenyi-utca, mint a balatoni autót út egyik szakasza végleges rendezést nyert. Keleti oldalán a Horváth István-utcától a vasútig az ivóvíz vezetéke, közepén pedig a 700 méterre tervezett csapadékvíz-csatorna bepillantást engedett a talaj belsejébe. A tojásdad alakú főcsatorna legmélyebb a Vörösmarty-térnél. Innen kezdve a Széchenyi-utca 20. számig, vagyis a református templomig a vár életében még mocsár volt. Annyi vízi növény nem volt benne, hogy tözeg tudott volna kifejlődni; hanem az út közepén a mély bevágás feltárta, hogy az 1. számú ház előtt 3 méterre a mostani felszín alatt rözse, gally, gerendadarab nagy mennyiségben feküdt a víz fenekén, egyik gerenda esetlegesen ferdén feküdt az út irányára. Az 5. számú ház kapujával szemben is tölgyfagerendát találtak; a rözse leg-sűrűbb a 11. sz. előtt. A Szent Imre Konviktus (13. sz.) előtt a legnagyobb gerenda, 450 cm. hosszú, 30 széles és 28 vastag. Ez azért került

épségben a felszínre, mert épen hosszában hevert a csatorna vonalára. Egy másik ugyanilyen gerenda szemben feküdt a református templom déli sarkával teljes épségben, tőle délre 450 cm-re a harmadik már hitványabb és korhadtabb 2 mre a felszín alatt. Itt hihetőleg 450 cm széles hid volt valaha a vizen át. Az ép gerenda keresztben nyugodott a csatorna vonalára, ezért a szükséges egy métert levagdalták belőle, ami utban állott; a korhadat darabokban kidobálták az útból. Itt a mély csatornában csak egy ökörpatkó került napfényre. Itt a Széchenyi-utca 34. sz. körül a Léhner-féle vendéglő táján sok emberi csont és ép koponya is került elő újabb bizonyítékul arra, hogy itt a magaslaton a vár életében temető volt. Székesfehérvár homokszigetének felszíne a Vörösmarty-térnél 4 méter a mai felszín alatt, a 15. sz. előtt már csak 1 méter aztán a felszínre tör a köveget alá.

A kerecsen-sólymok fészkelése a Vértesben. E cimen Radetzky Dezső városunk neves ornithológusa, egyben múzeumunk madár és tojás gyűjteményének gondozója igen értékes és külföldön is feltűnést keltő madártani eseményről számol be a Magyar Ornithologusok Szövetkezetének hivatalos közlönyében, a „Kócsag”-ban (IV. évf. 2. sz.). Ez az esemény, hogy Vértesnánáról három ritka, a solymászatban használni szokott madarat, u. n. kerecsen-sólymot (*Falco cherrug Gray*) sikerült szereznie. Az egyiket 1929 május 9.-én lőtték egy galambászhéjával és egerészölyvvel együtt. A cikk sorai szerint a három ragadozót a székesfehérvári múzeum kapta kitömés végett. Tényleg azonban a dolog nem így történt. A hénját és az ölyvet egyik városi iskolának adta, a kerecsen-sólymot pedig, mint ritkaságot, magának tartotta meg Radetzky. Szükségesnek tartjuk ezt megjegyezni azért, hogy igazoljuk magunkat azokkal szemben, akik esetleg a múzeum madárgyűjteményében keresnék és óhajtanák e madártani ritkaságot megtekinteni. A másik kerecsen-sólyom mint fióka, elevenen került Radetzky birtokába 1929 június 26.-án. Azt felnevelve a solymászatra is igyekezett beiskoláztatni, de aztán betegeskedni kezdett és egy szomorú reggelen, saját zsinórján felakasztva, kimultan találták és kitömötték. A harmadik sólymot 1930 április 20.-án lőtte Krupa Sándor erdőgyakornok, mely szintén Radetzky-hez került és sikerült ugyancsak megszereznie négy tojásból álló fészekalját is. Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy Radetzky Dezső, mint tb. múzeumőr, a három ritkaságból egyet sem juttatott múzeumunknak.

Székesfehérvár a rómaiak idejében. Bár Székesfehérvár római neve ismeretlen előttünk, de igen jelentékeny állomásuk lehetett, mert az itt lelt feliratos emlékek szerint e helyen a császári kultusznak templomot emelnek és a templom szolgálatára augustalis testületet állítanak. Ily módon Pannonia inferiorban itt volt az államvallás székhelye, míg a politikai főhely Aquincum volt. Bp. IV. 48. l. — E római község azonban

nem fejlődött odáig, hogy autonom várossá vált volna, megmaradt azután is századokig függő viszonyban Aquincumtól. — (U. v. 49. l.)

Fehérvár nevét azzal lehet összefüggésbe hozni, hogy a honfoglalás előtt „valószínűleg szép, fényes, fehér szlávszékhely, Belgrád” volt. (Erdélyi László: Fejlődés a legrégebb magyar társadalomban. Magyar Kultura 1916, 112. l.)

Hivatalos tudósítások.

Választmányi gyűlés. A Múzeumegyesület ez idei második, illetve harmadik gyűlését június 26-án tartotta. Jelen voltak: Rauscher Béla mint korelnök, Marosi Arnold igazgató, Dormuth Árpád titkár, Jancsó Sándor, Márton Jakab, Pék János, Pflinn István, dr. Say Géza, Wertheim Pál, Zettner Sebő, Radetzky Dezső tb. múzeumőr és Mayer Lipót múz. belmunkatárs, vál. tagok. Elnök az ülést megnyitva jelenti, hogy minap megválasztott ügyvezető alelnökünk gróf Somssich János súlyos betegsége miatt nem jelenhetett meg, holott oly odaadó kedvvel vállalta ebbeli tisztségét. (Azóta e kedves munkatársunkat is, kinek neve az éremgyűjtők körében is országos ismertségű volt, — eltemettük. A régi lappangó kör ismét megtámadta elgyengült szervezetét és rövid idő alatt visszaadta a mult értékei iránt rajongó lelkét Teremtőjének. Tudományos szakirodalomban és mumizmatikában sokat ígérő munkatársunkat veszítettük el benne, kire méltán számítottunk múzeumi értékeink tudományos feldolgozásában.) — A múzeumigazgató részletesen beszámolt az egyesület pénztári állapotáról, a gyűjtemények gyarapodásáról és munkálatairól. A folyó ügyek előterjesztése kapcsán ismerteti a Nemz. Muz. dunapentelei ásatásait, az inotai pénzlelet körülményeit, ahol kb. 600 drb. régi érem és pénz került elő a föld alól s bemutatja annak tudományos feldolgozását, mely gróf Somssich János szakértelmét dicséri. Bejelenti a mult ülés kapcsán nyert megbízatása elintézését a Jaschke-féle képekre, az Iskola (Sz. Imre)-utcai cserépkályhára és egy márvány faliszekrényre vonatkozólag. Továbbá; Eszterházy Móríc gróf megígérte, hogy a Kadic Ottokár által felkutatott őskori barlang duplumait múzeumunknak adományozza majd. Az SzTC feloszlata alkalmával átíratot intéztünk az elnökséghez, hogy emléktárgyaik a múzeumban kapjanak elhelyezést. Legfontosabb bejelentést azonban az Előszálláson talált avarkori leletek képezték, melyre a Nemz. Múz. figyelme is ráterelődött, de készséggel engedte át a feltárást múzeumunknak, mely munkálatot augusztus hó folyamán fogjuk végezni. Több kisebb ügy megbeszélése után a választmányi ülés véget ért.

A múzeum gyarapodása. A múzeum régiségtárában június folyamán új gyarapodást nem

jegyezhetünk fel. Természetrizai tárlatunk vétel útján két madárral bővült: 1 drb. sisegő füzikével (*Hiloscopus sibilator*) Vértesnánáról és 1 drb. vöröslábú cankával (*Tolanus coledris*) Dinnyésről. Néprajzi gyűjteményünk vétel útján egy Székesfehérvárról származó vászonlepedővel (szálvonásos, horgolt széles végdíszítésekkel) gyarapodott. Újkori gyűjteményünk szintén vétel útján gyarapodott egy „Carlsbad” jelzésű kis porcellántányérral, mely az 1879. évi székesfehérvári orsz. kiállításon szereplők fényképével van ellátva s annak emlékére készült. Nagyobb gyarapodást könyvelhetünk el a könyvtáranyagban. Özv. Moenich Károlyné úrhölgy adománya folytán 34 drb. könyv és füzet, 11 drb. okirattal, 11 kézirattal, 14 apró nyomtatvánnyal és 1 drb. fényképpel gyarapodott. Marosi Arnold 5 drb. könyvet, Richter Mátyás 8 drb. régi székesfehérvári kortesnótát adományozott múzeumunknak, nemkülönben ajándék útján gyarapodott apró nyomtatványgyűjteményünk 18 darabbal. Vétel útján megszereztük továbbá Schwarzkopf Artur gyászindulóját, melyet a szerző Prohászka Ottokár emlékének szentelt. Képanyagunk is gyarapodott június hó folyamán: Gróf Eszterházy Móríc 5 drb. vízfestményt adományozott a székesfehérvári 69. gy. ezred háborús frontjáról (1915); Turi és Jobbágy festményei. Philipp István pedig a Csabdi-i románstílusú templomtorony tusrajzát, továbbá az 1930. Szent Imre centenárium alkalmával a ferencrendiek templomfalába elhelyezett bronzdomborműhöz készült tervrajzot adományozta múzeumunknak. — Július hó folyamán ismét özv. Moenich Károlyné úrasszony adományát könyvelhettük el 26 drb. könyvvel, 8 drb. nyomtatvánnyal, 5 drb. kézirattal és 1 drb. okmánnyal. Utóbbi helytörténet szempontjából bir jelentőséggel, amennyiben Székesfehérvár első polgármesterének 1794-ből származó beiktató levelét képezi; Dormuth Árpád 5 drb. apró nyomtatványt; Bernhaupt Lotte 1740—50 körüli imakönyvbe tartozó szentképeket; Verebi Végh Endre a verebi parkban elhelyezett római sírkövek fényképeit; Özv. dr. Horváth Kálmánné elhunyt férjének arcképét; Sigray Béla Dunapenteléről egy a kommunisták által terjesztett röpiratot (1930 nov. 1-re tervezett tüntetésre) adományozott. Kisebbségi nyomtatványt kaptunk azonkívül 19 drbot, és 3 drb. helyi fényképet. — Augusztus hó folyamán Dormuth Árpád egy 1553-ból származó Luther-művet, Molnár János igazg.-tanító Alapról pedig 3 drb. könyvet adományozott, köztük: Haller János; Hármass történetjének egy korai kiadását. Könyv, főleg nyomtatvány-anyagunk azonban főképp Csitány G. Jenő úr adománya folytán gyarapodott e hónapban 135 darabbal, köztük a Fejérmegyei Ujság eddigi számaival; az országgyűlési képviselő választásra vonatkozó hirdetésekkel, az 1930/31. színiévad színlapjaival (Alapi Kamaraszính. és Kiss Árpád társulata.)

A múzeumegyesület tagjainak a „Székesfehérvári Szemle” díjtalanul jár, megtartásuk tehát semmi féle kötelezettséget nem von maga után.